

Державний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Бібліотека
Історико-філологічний факультет
Кафедра історії України

ДІАНОВА

Наталія Миколаївна

Матеріали до біобібліографії

(з нагоди 30-річчя наукової діяльності)

Одеса

2024

2

УДК 014.5:94

Д44

*Рекомендовано до друку Вченою радою ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(Протокол № 1 від 29 серпня 2024 р.)*

Упорядник : І. В. Панченко

Відповідальний редактор : О. А. Максим

Діанова Наталія Миколаївна : матеріали до біобібліографії (з нагоди 30-ти річчя наукової діяльності / упорядник І. В. Панченко; відп. ред. О. А. Максим. Одеса : ..., 2024. 123 с.

У ювілейному виданні опубліковано матеріали до біографії, наукової та творчої діяльності доктора історичних наук, професора Діанової Наталії Миколаївни. У першій із двох тематичних частин видання розміщено біографічні матеріали та інформацію про наукові здобутки ювілярки.

Друга частина присвячена спогадам здобувачів вищої освіти, аспірантів та колег-істориків з різних закладів вищої освіти.

Видання розраховане на науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти та усіх, хто цікавиться історію України.

© **Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2024**
© **О. А. Максим, І. В. Панченко. Упорядкування, 2024**

ЗМІСТ

Вступ	5
Частина перша. Біобібліографічні матеріали	6
Від упорядників	7
Основні дати життя та творчості	8
Олена Бачинська. Життєвий і науковий шлях професора Н. М. Діанової	11
Публікації про науково-педагогічну діяльність	20
Хронологічний покажчик праць	21
Участь у наукових заходах	64
Алфавітний покажчик праць	70
Іменний покажчик	78
Покажчик періодичних видань	80
Частина друга. Спогади про науково-педагогічну діяльність	
Н. М. Діанової	95
Бабенко Людмила. Етап, але не підсумок	96
Бачинська Олена. Моє знайомство з «Леді Ді» історичного факультету	99
Михайлуца Микола. Дружні спогади з нагоди творчого ювілею	100
Новікова Людмила. Елегантність в усьому	104
Петренко Ірина. Добре слово про колегу	106
Полторак Володимир. Чотири миттєвості осені	109
Світленко Сергій. Берегиня історії духовності України	111
Середа Олександр. Погляд крізь роки	116
Секерська Олена. Перші враження про колегу	118
Ходак Інна. З вдячністю до Вчителя	119
Юраш Євгеній. Студентські спогади про викладача	122

ВСТУП

Матеріали до біобібліографії доктора історичних наук, професора кафедри історії України Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського Наталії Миколаївни Діанової присвячено 30-річчю її наукової діяльності. Представлене наукове видання складається з двох частин. Перша частина стосується основних етапів життя та наукової діяльності ювілярки. У ній систематизовано зібрані відомості про науковий доробок, які дають можливість проаналізувати внесок у розвиток історичної науки. Вагоме місце у біобібліографічному покажчику належить працям та іншим структурним елементам, що розкривають науковий потенціал вченої.

У другій частині розміщено спогади про наукову та педагогічну діяльність Н. М. Діанової її колишніх студентів, колег, з якими вона разом працювала на кафедрі історії України ОНУ імені І. І. Мечникова, а потім – Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського та науковців з різних міст України.

Доповненням стала добірка світлин з власного архіву Наталії Миколаївни та її колег.

Ювілярка висловлює щире подяку відповідальному редактору та упоряднику видання.

Частина перша

БІОБІБЛІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ

ВІД УПОРЯДНИКІВ

У представленому науковому виданні зроблено спробу найбільш повно розкрити життєвий шлях та наукові здобутки доктора історичних наук, професора Наталії Миколаївни Діанової. Перша частина присвячена біобібліографічним матеріалам. Вона включає відомості про основні дати життя і творчості Н. М. Діанової та розлогу статтю О. А. Бачинської «Життєвий та науковий шлях професора Наталії Діанової». Основне місце відводиться бібліографічному покажчику праць, який представляє науковий доробок автора упродовж 1993–2024 рр. Він містить монографії, статті в наукових виданнях, тези доповідей, навчально-методичні матеріали тощо. Підготовка покажчика проводилася на базі матеріалів, які є у фонді бібліотеки Університету Ушинського, електронних матеріалів з Інтернету та із залученням матеріалів особистого архіву документів вченої. Усі матеріали описано мовою оригіналу згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1 : 2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» та розташовано в хронологічному порядку, а в межах року – за алфавітом. Скорочення слів виконано згідно чинних стандартів.

Видання включає бібліографічні відомості про архівні документи, книги, матеріали наукових конференцій, дисертації, статті з енциклопедій, довідників, наукових збірників та журналів, які розкривають наукові інтереси ювілярки : соціально-економічну та церковну історію Південної України.

У підрозділі «Участь у наукових заходах» представлено перелік наукових конференцій, круглих столів, наукових конгресів тощо, в роботі яких брала участь професор Н. М. Діанова.

Перша частина видання має відповідний довідковий апарат, який включає алфавітний та іменний покажчики праць.

У другій частині розміщено спогади про науково-педагогічну діяльність Діанової Н. М. її студентів, колег та науковців з різних українських університетів.

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ

28 травня 1956 р.	народилася в місті Шпола Черкаської області
1963–1973 рр.	навчання в Шполянській середній школі № 3
1973–1978 рр.	навчання в Одеському технологічному інституті харчової промисловості імені М. В. Ломоносова
1981–1986 рр.	бібліотекар Одеської Централізованої бібліотечної системи для дорослих імені І. Франка
1986–1988 рр.	бібліотекар Одеського професійно-технічного училища № 8
1988–1994 рр.	викладач історії України та суспільних дисциплін в Одеському професійно-технічному училищі № 8
1988–1993 рр.	навчання на заочному відділенні історичного факультету Одеського державного університету імені І. І. Мечникова
1993–1997 рр.	навчання в аспірантурі Одеського державного університету імені І. І. Мечникова
1994–1999 рр.	асистент кафедри історії України історичного факультету Одеського державного університету імені І. І. Мечникова
1999–2004 рр.	старший викладач кафедри історії України історичного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
2003 р., 15 жовтня	захист кандидатської дисертації «Формування населення міст Південної України у дореформений

2004–2013 рр.	період (кінець XVIII ст. – 1861 р.)». Науковий керівник – д.і.н., доцент О. А. Бачинська доцент кафедри історії України історичного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
2008–2011 рр.	навчання в докторантурі Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
2013 р., 29 травня	захист докторської дисертації «Науково-просвітницька діяльність вищого православного духовенства Південної України (кінець XVIII – початок XX ст.)
2013–2022 рр.	професор кафедри історії України історичного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
З 2022 р.	професор кафедри історії України історико-філологічного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ВЧЕНІ СТУПЕНІ, НАУКОВІ ЗВАННЯ ТА РІК ПРИСУДЖЕННЯ

- 2004 р. – кандидат історичних наук
- 2006 р. – доцент кафедри історії України
- 2013 р. – доктор історичних наук
- 2015 р. – професор кафедри історії України

НАГОРОДИ ТА ВІДЗНАКИ

- *грамота* деканату історичного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (2010 р.)
- *подяка* ректорату і профкому Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (2021 р.)
- *почесна грамота* Ради ректорів закладів вищої освіти Одеського регіону (2022 р.)
- *подяка* ректора ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (2023 р.)

Олена Бачинська
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України
та спеціальних історичних дисциплін
ОНУ імені І. І. Мечникова

ЖИТТЄВИЙ І НАУКОВИЙ ШЛЯХ ПРОФЕСОРА Н. М. ДІАНОВОЇ

Чудового весняного ранку, 28 травня 1956 р., у місті Шпола, в сім'ї Лідії Іванівни та Миколи Антоновича Царинників народилася донька – Наталія. Невелике мальовниче місто на Черкащині, яке є географічним центром України, вабило око багатством природи, яку дівчинка щиро полюбила назавжди. Не меншу роль у її дитячому віці відігравали книги. Вона знала напам'ять зміст кожної сторінки з дитячих книжок, які читала їй мама. Згодом, коли уже сама навчилася читати, її любов до книг ще більш зміцніла й вони стали її найкращими друзями. У 1963 р. Наталія пішла навчатися до середньої школи № 3, яку через 10 років блискуче закінчила із золотою медаллю. Школа відіграла неабияку роль у формування її світогляду. Вона любила навчатися й завжди з вдячністю згадує своїх учителів. Уже тоді її улюбленими були предмети гуманітарного циклу, насамперед історія та література. Значний вплив на дівчину мала мама, з якою були особливо теплі стосунки. Наталія згадувала, що мама, хоча й була медиком, але дуже любила історичну літературу й зуміла передати цю любов доньці.

Життєвий шлях Наталії не був прямим, до реалізації справжнього покликання – стати істориком – пройшов значний період часу. Після закінчення школи вона планувала вступати на історичний факультет Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка, але деякі причини суб'єктивного характеру стали на заваді цим планам і вона стала студенткою Одеського технологічного інституту харчової промисловості імені М. В. Ломоносова (тепер – Одеська національна академія харчових

технологій), де навчалася її найкраща подруга. Швидко зрозуміла про допущену помилку стосовно обраного закладу освіти, але все ж успішно його закінчила. Перевагу надавала гуманітарним предметам – історії та філософії, попри характерне для того часу їх ідеологічне забарвлення.

Згодом доля дала їй шанс виправити помилку, пов'язану з професією, й отримати історичну освіту в Одеському державному університеті імені І. І. Мечникова. Працюючи викладачем історії в середньому професійно-технічному училищі, вона заочно закінчила історичний факультет (1988 – 1993 рр.). Дипломне дослідження : «Голодомор 1932–1933 рр. на Одещині», виконане під керівництвом професора А. Д. Бачинського, показало схильність автора до серйозної наукової роботи. Воно було написане на основі не лише значної кількості опублікованих джерел, але й опрацьованих документів Державного архіву Одеської області, які дослідницею було вперше введено до наукового обігу. Основні положення роботи лягли в основу її першої публікації на шпальтах газети «Чорноморські новини» та декількох виступів на загальноміських заходах, присвячених 60-й річниці страшної трагедії – Голодомору в Україні. Зважаючи на наукові успіхи випускниці, вона отримала пропозицію продовжити навчання в аспірантурі, яку вона втілила в життя.

Через рік здійснилася мрія Наталії : вона отримала запрошення працювати асистентом на кафедрі історії України. Тоді ж з'явилася її перша публікація в науковому збірнику. Тож з 1994 р. розпочався відлік науково-педагогічної діяльності Наталії Миколаївни. Її початок припав на складний період становлення та розбудови Української держави, який позначився низкою проблем. Та попри усі труднощі аспірантка, під керівництвом свого наукового керівника – доцента В. П. Ващенка, почала активно працювати над дослідженням соціально-економічної історії міст Південної України. Для цього опрацьовано бібліотечні та архівні установи України та Санкт-Петербурга. У контексті досліджуваної проблеми вона познайомилась з деякими церковними документами з означеної проблематики. Це стало

поштоухом до розробки спецкурсу «Історія релігії та церкви в Україні», а в подальшому й написання навчального посібника до цього курсу. Підготовка кандидатської дисертації дещо затягнулась. На жаль В. П. Ващенко рано пішов із життя, не доживши буквально півроку до завершення роботи. Тож захист кандидатської дисертації «Формування населення міст Південної України у дореформений період (кінець XVIII ст. – 1861 р.)» відбувся уже під керівництвом доктора історичних наук О. А. Бачинської 15 жовтня 2003 р. У дисертаційному дослідженні, завдяки залученню масиву неопублікованих раніше джерел, вдалося вперше в історіографії проаналізувати процес формування міського населення півдня України, його стану структуру та етнічний склад, визначити чисельність найбільших етнічних общин. Авторці вдалося з'ясувати, що переважну більшість населення в південному регіоні склали українці, які були представлені в усіх станах. Значну частину міських жителів, особливо в Херсонській губернії, становили євреї, які належали до купецтва та міщанства. Серед них була значна кількість купців 1-ї гільдії, що проживали здебільшого в Одесі, й займалися міжнародною торгівлею. Охарактеризовано етнічні групи, утворені іноземними переселенцями, підраховано їх чисельність та зазначено їх внесок у соціально-економічний та культурний розвиток південноукраїнських міст. Значну увагу в дисертації приділено дослідженню демографічних процесів, що дало можливість простежити динаміку абсолютного та природного приросту населення.

У подальшому, вже будучи доцентом, Наталія Діанова серйозно захопилась інтелектуальною історією Південної України, приділяючи значну увагу її церковній складовій та науково-просвітницькій діяльності вищого православного духовенства. Результати дослідження були апробовані на десятках міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях та лягли в основу багатьох наукових публікацій, що вийшли друком у фахових виданнях України та ряду європейських країн, зокрема : Румунії, Болгарії, Польщі, Великобританії та Німеччини. Певним підсумком здійсненої роботи

стало видання монографії «Формування етно-конфесійної структури населення міст Південної України», яка вийшла друком у 2010 р., де гармонійно поєднані фрагменти світської та церковної історії. Ваговим науковим здобутком дослідниці стала реконструкція процесу заснування та загального розвитку міст півдня України у дореформений період. Науковий інтерес спрямовано на вивчення урбанізаційних процесів, започаткованих в дисертації : формування міського населення, становлення та розвиток етнічних груп. Але разом з цим значно розширено межі дослідження за рахунок визначення конфесійного складу міських жителів та їх внеску не лише в економіку та культуру, але й у релігійно-церковне життя міст.

У 2000 р. Наталія Діанова стала членом Відділу історії козацтва на півдні України Науково-дослідного інституту козацтва при Інституті історії України НАН України, який почав діяти на історичному факультеті Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Предметом її дослідження стала наукова діяльність православного духовенства в контексті вивчення історії козацтва на півдні України. На сторінках наукового видання «Чорноморська минувшина», яке було започатковане Відділом у 2006 р., опублікована значна кількість її статей, які стосувались козацької тематики в працях архієпископа Гавриїла (Розанова), відображення зв'язків козацтва з Православною церквою в документах ХІХ ст., розбудови козацького храму Казанської ікони Божої Матері в Одесі та інші.

Науковий інтерес до церковної історії став підґрунтям до формування теми докторської дисертації. У 2008 р. Наталія Діанова вступила до докторантури, де із великим захопленням працювала над проблемою науково-історичної та просвітницької діяльності православного духовенства в Південній Україні. Значним науковим здобутком докторантки стало видання тематичного бібліографічного покажчика «Розвиток православ'я на півдні України кінець ХVІІІ – початок ХХ ст. (на матеріалах Херсонської губернії та Південної Бессарабії)», який був її спільним проектом з Науковою бібліотекою

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. У вступній статті Н. М. Діанова ґрунтовно проаналізувала проблеми формування та розвитку Херсонської єпархії з кінця XVIII до початку XX ст. Показчик включав відомості стосовно архівних і опублікованих документів та історіографії із зазначеної тематики і налічував 3 822 позиції. Він став вагомим джерелом для дослідників історії православ'я в південному регіоні та студентів, які працювали над написанням своїх наукових праць з історії релігії.

У 2012 р., внаслідок клопіткої та напруженої праці, вийшла друком монографія Наталії Діанової «Внесок вищого православного духовенства Південної України у розвиток історичної науки і освіти (кінець XVIII – початок XX ст.)». З'ясовуючи суть і наслідки діяльності вищого православного духовенства на тлі історичних процесів у хронологічному часі й територіальних межах, авторкою обрано синтез різноманітних підходів, які дозволили в діалектичному розвитку комплексно відтворити, до максимального можливого рівня вивчити й визначити внесок ієрархів у розвиток історичної науки та освіти. Основні положення та висновки монографії лягли в основу дисертаційної роботи «Науково-просвітницька діяльність вищого православного духовенства Південної України (кінець XVIII – початок XX ст.)», захист якої відбувся 29 травня 2013 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (науковий консультант – професор О. А. Бачинська).

Уперше в українській історіографії предметом спеціального дослідження стала комплексна праця про науково-просвітницьку діяльність вищого православного духовенства Південної України наприкінці XVIII – початку XX ст. Автором запропоновано новий концептуальний підхід дослідження проблеми шляхом виокремлення із загальної спільноти православного духовенства представників двох вищих ступенів духовної ієрархії : архієреїв, архімандритів, ігуменів та протоієреїв, які мали високий рівень духовної освіти й серйозно опікувалися науково-просвітницькою роботою. Мета дослідження досягнута шляхом ґрунтовного аналізу історіографічного доробку

з теми, залучення об'ємної і багатовидової джерельної баз, вагому частку яких становлять документи українських та російських архівних і бібліотечних фондів.

Важливі висновки були зроблені стосовно напрямів і форм наукової діяльності вищого духовенства Південної України. Серед церковної ієрархії були фахівці з едиційної, камеральної та усної археографії: Херсонсько-Таврійський архієпископ Гавриїл (Розанов), архімандрит Антонін (Капустін), єпископ Порфирій (Успенський), протоієрей Серафим Серафимов та інші. Важливим напрямом історичної діяльності духовенства став пошук, вивчення та збереження речових пам'яток церковної історії. Під безпосереднім керівництвом Херсонсько-Таврійського архієпископа Інокентія (Борисова) розпочався процес відродження стародавніх християнських святинь Криму, описаних свого часу Гавриїлом (Розановим). Він організував археологічні розкопки стародавніх храмів на території Херсонесу та їх реконструкцію, спираючись на допомогу своїх колишніх учнів – випускників Київської духовної академії та однодумців: протоієрея Арсенія Лебединцева, ігумена Євгенія (Еклітейнга), архімандрита Полікарпа (Радкевича), ієромонаха Василя (Юдіна) та інших.

Зростання дослідницького інтересу до вивчення історії південноукраїнських епархій зумовили появу значної кількості науково-історичних досліджень, опублікованих представниками вищого православного духовенства.

У процесі науково-дослідницької діяльності вище духовенство співпрацювало з низкою наукових товариств і установ, провідне місце серед яких посідали: Одеське товариство історії і старожитностей, Церковно-археологічне товариство при Київській духовній академії, Церковні історико-археологічні товариства, Таврійська, Катеринославська та Бессарабська вчені архівні комісії.

Н. М. Діанова вказала на провідну роль православних ієрархів у процесі становлення та розвитку духовної освіти в південноукраїнських єпархіях, завдяки заснуванню духовних семінарій та єпархіальних духовних училищ. Духовенство опікувалось також утворенням церковнопарафіяльних шкіл та училищ, які стали важливими центрами початкової освіти. Разом з цим ієрархи церкви працювали в світських закладах освіти, в тому числі в Рішельєвському ліцеї (з 1865 р. – Новоросійському університеті).

Авторка відзначила, що в процесі просвітницької роботи духовенства провідне значення надавалось проповідницьким практикам, які були засобом для релігійного, культурного й морального виховання населення та уніфікації церковного життя. Знаковою складовою просвітницької діяльності архієреїв була організація та здійснення місіонерської роботи, що зумовлено необхідністю протистояти впливу різноманітних віровчень, які поширювалися в південному регіоні, та зберегти домінуючі позиції Російської православної церкви. Не зважаючи на певні успіхи, місіонерська діяльність не змогла дати очікуваних результатів. Це було зумовлено тим, що частина духовенства втратила авторитет серед парафіян, відбулася зміна духовних пріоритетів населення, певна кількість якого розчарувалась у православ'ї. На тлі революційних подій початку ХХ ст., які висвітлили проблеми церкви, вона не змогла реформувати своє життя відповідно до нових викликів часу.

Значний науковий доробок Наталії Діанової став підставою для отримання в лютому 2015 р. наукового звання професора. Місяць по тому відбувся успішний захист кандидатської дисертації її аспірантки – Ходак Інни Володимирівни, за темою : «Просвітницька та суспільно-політична діяльність ієрархів греко-католицької церкви Східної Галичини у першій половині ХХ ст.».

Окремі положення, які знайшли певне відображення в монографії та докторській дисертації Н. М. Діанової, отримали подальший розвиток у її наступних дослідженнях. У 2022 р. вийшла друком її наступна монографія –

«Діяльність православних архієреїв Херсонської єпархії (кінець XVIII – початок XX ст.)», мета якої полягала в ґрунтовному дослідженні церковно-релігійного та освітнього напрямів просвітницької діяльності провідних православних архієреїв та аналізі їх внеску в розбудову Херсонської єпархії на різних етапах її існування. Вона стала логічним завершенням її наукових досліджень, пов'язаних з історією Херсонської єпархії кінця XVIII – початку XX ст.

На особливе схвалення заслуговує звернення автора до біографістики церковних діячів, яка залишається одним із недостатньо розроблених проблемних полів церковно-історичних студій, особливо серед світської наукової думки. Поряд з тим, залучення безпосередньо раніше незнаної церковно-богословської й світської історіографії та масиву опублікованих і архівних джерел, дає можливість для різнопланової наукової проєкції на порушену проблему. Дослідниці вперше вдалося створити просопографічний портрет провідних ієрархів, які будучи високо освіченими людьми, брали активну участь у розбудові Херсонської єпархії в зазначений період. Нею зроблена спроба комплексного виміру й аналізу різних аспектів церковно-релігійної роботи та просвітницької діяльності ієрархів. Використання системного підходу до аналізу предмету дослідження допомогло виявити причинно-наслідкові зв'язки між усіма складовими системи внеску православних ієрархів у церковно-релігійний та освітній розвиток. Наталія Діанова глибоко дослідила різноманітні питання окресленої проблеми. Монографія, як і численні публікації автора в науковій періодиці, характеризуються глибоким розумінням проблеми в історичному вимірі, фактологічним наповненням та її науковим осмисленням.

Упродовж 2016-2022 рр. професор Н. М. Діанова входила до складу спеціалізованої вченої ради Д 41.051.08 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук при Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова. У 2022 р. тричі брала участь у роботі

разових спеціалізованих рад, де була рецензентом по захисту дисертацій за здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія. Вона неодноразово була опонентом на захисті кандидатських та докторської дисертацій.

Лекційні курси Наталії Миколаївни та розроблені нею навчально-методичні видання формують стійкий інтерес студентського загалу до проблематики соціально-економічної та інтелектуальної історії України про що свідчать теми обраних курсових, дипломних та дисертаційних робіт.

Науково-викладацьку діяльність професор Наталія Діанова з 2022 р. успішно продовжує на кафедрі історії України ДЗ «Піденноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Підтвердженням є викладацька робота, успішні захисти курсових і магістерських робіт, виконаних під її керівництвом, виступи з лекціями на публічних заходах перед студентами історико-філологічного факультету, активна участь в організації та роботі наукових конференцій, які проводила кафедра та багато інших добрих справ. Про плідність її роботи свідчить Подяка ректора Університету (2023 р.).

Хочеться побажати ювілярці творчої наснаги, успіхів, нових досягнень і звершень.

ПУБЛІКАЦІЇ ПРО НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Діанова Наталія Миколаївна // Дослідники історії Південної України : бібліографічний довідник / упоряд. І. Лиман. Київ, 2013. Том 1. С. 114–116.

Діанова Наталія Миколаївна // Вчені ОНУ : інформаційний ресурс / Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Наукова бібліотека. – 2010 – 2021. – URL : <https://lib.onu.edu.ua/> (дата звернення : 12.03.2024).

Діанова Наталія Миколаївна / О. А. Бачинська // Енциклопедія Сучасної України / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2023. – URL : <https://esu.com.ua/article-877862> (дата звернення : 15.03.2024).

Діанова Наталія Миколаївна // ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» : офіційний сайт. – Електронний ресурс. – Кафедра історії України. – URL : <https://www.pdpu.edu.ua/kaf-fil/kafedra-istoriji-ukrajini> (дата звернення : 3.05.2024).

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ПРАЦЬ

1993

Приречені на смерть / Н. М. Фроюк (Н. М. Діанова) // Чорноморські новини. – 1993. – 26 червня.

1994

Голодомор 1932 –1933 рр. та його соціально-економічні наслідки в Одесі та на Одещині / Н. М. Фроюк (Н. М. Діанова) // Одесі – 200 : тези доповідей Міжнародної наук.-теорет. конф., присвяченої 200-річчю м. Одеса у 2–х ч. (Одеса, 6–8 верес. 1994 р.) / ОДУ імені І. І. Мечникова. Центр по вивченню зовнішньополітичних концепцій; Одеське товариство краєзнавців. – Одеса : [б. в.], 1994. – Ч. I. – С. 32–35.

1995

Питання екології України XVII – першої половини XIX ст. в дослідженнях М. Є. Слабченка / В. П. Ващенко, Н. М. Фроюк (Н. М. Діанова) // Академік Михайло Єлисейович Слабченко : наукова спадщина і життєвий шлях : зб. статей. – Одеса, 1995. – С. 76–79.

Внесок М. Є. Слабченка у дослідження соціально-економічного розвитку Південної України у дореформений період / Н. М. Фроюк (Н. М. Діанова) // Тези доповідей VII Всеукр. наук. конф. «Історичне краєзнавство в Україні : традиції і сучасність» (Черкаси, 19–21 вересня 1995 р.). – Черкаси : [б. в.], 1995. – Ч. I. – С. 111–112.

1996

Етно-соціальний склад населення Одеси у дореформений період в історіографії / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОДУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 1996. – Вип. 2. – С. 31–41.

Етнічний склад населення Одеси в кінці XVIII – першій половині XIX століть / Н. М. Діанова // Краєведческий вестник. – Одеса, 1996. – № 1 (7). – С. 26–28.

1997

Вклад етнічних груп Одеси у розвиток зовнішньої торгівлі в кінці XVIII – першій половині XIX ст. / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОДУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 1997. – Вип. 5. – С. 74–76.

Історія перших православних храмів в Одесі / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОДУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 1997. – Вип. 4. – С. 62–67.

1998

Динаміка чисельності міського населення Південної України в кінці XVIII – першій половині XIX ст. / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОДУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 1998. – Вип. 7. – С. 59–64.

1999

Стражеско М. Д. // Довідник з історії України у 3-х т. / Н. М. Діанова. – Київ : Генеза, 1999. – Т. 3. – С. 280–281.

Проблема викладання історії України студентам негуманітарних факультетів / Н. М. Діанова // Тези доповідей міської науково-практичної конференції «Проблеми вивчення українознавчих дисциплін у вузах Одеси». – Одеса : [б. в.], 1999. – С. 104–106.

Формування єврейської етнічної общини в Одесі та її розвиток у дореформений період / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОДУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 1999. – Вип. 8. – С. 118–123.

2000

Особливості виникнення та розбудови міст Південної України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОДУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2000. – Вип. 10. – С. 148–152.

2001

Етнічний склад населення міст Південної України у дореформений період (на основі джерел Санкт-Петербурзьких архівів) / Н. М. Діанова // Записки

історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2001. – Вип. 11. – С. 238–246.

2003

Методичні рекомендації до курсу «Історія України» (для неспеціальних факультетів) / Н. М. Діанова, О. А. Бачинська, Т. С. Вінцковський. – Одеса : Астропринт, 2003. – 40 с.

Провідні стани та соціальні групи в містах Південної України у дореформений період / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2003. – Вип. 13. – С. 57–66.

Формування населення міст Південної України у дореформений період (кінець XVIII – 1861 р.) : автореф. дис. ... канд. істор. наук : 07.00.01 / Н. М. Діанова. – Одеса, 2003. – 20 с.

Формування населення міст Південної України у дореформений період (кінець XVIII – 1861 р.) : дис. ... канд. істор. наук : 07.00.01 / Н. М. Діанова. – Одеса, 2003. – 208 с.

2004

Кристалізація українсько-російських відносин як консолідуєчий фактор в процесі заселення та розвитку міст Південної України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) / Н. М. Діанова // Україна і Росія : досвід історичних зв'язків та перспективи співробітництва : зб. наук. праць / за ред. О. І. Кожухаря, В. О. Вєтохіної. – Кривий Ріг : [б. в.], 2004. – С. 144–153.

Становлення та розвиток християнства в Одесі у першій половині XIX століття. / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні : науковий щорічник. Кн. 1. – Львів : Логос, 2004. – С. 228–233.

Формування та розвиток німецьких колоній у містах Південної України в кінці XVIII – першій половині XIX ст. / Н. М. Діанова // Етнічна історія народів Європи : зб. наук. праць. – Вип. 16. – Київ : Унісерв, 2004. – С. 56–60.

2005

Єврейське населення міст Південної України у першій половині XIX століття / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2005. – Вип. 15. – С. 199–212.

Життя та діяльність архієпископа Херсонського і Таврійського Інокентія (Борисова) / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні : науковий щорічник. – Львів : Логос, 2005. Кн. 1. – С. 215–221.

2006

Дослідження розвитку православної церкви на півдні України // Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на Півдні України. – Одеса, 2006. – Вип. 1. – С. 131–135. – Рец. на кн. : Православна церква на півдні України (1775-1781) / упоряд. І. Лиман // Джерела з історії Південної України. – Т. 4. – Запоріжжя : РА «Тандем –У», 2004. – 560 с.

Історія релігії та церкви в Україні : навч. посіб. до спец. курсу для студентів істор. факультету. Ч. I : IX – XIX ст. – Одеса : Астропринт, 2006. – 104 с.

Науково-релігійна спадщина архієпископа Гавриїла (Розанова) як джерело з історії Південної України / Н. М. Діанова // Релігія і церква в історії України : зб. матеріалів Міжнародної наук. конференції. – Полтава, 2006. – С. 109–119.

Роль православного духовенства Херсонської губернії у розвитку освіти в першій половині XIX ст. / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Кн. 1. – Львів : Логос, 2006. – С. 241–247.

2007

Науково-релігійна діяльність єпископа Порфирія (Успенського) / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Кн. 1. – Львів : Логос, 2007. – С. 344–355.

Особливості формування населення Одеси (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) / Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина : записки Відділу історії козацтва на Півдні України : зб. наук. праць. – Одеса : Фенікс, 2007. – Вип. 2. – С. 50–61.

Просвітницька діяльність архієпископа Херсонського і Одеського Димитрія (Муретова) / Н. М. Діанова // Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри. – Одеса : ВМВ, 2007. – С. 32–37.

Церковно-релігійна діяльність митрополита Андрея Шептицького / Н. М. Діанова // Митрополит Андрей Шептицький : церковно-релігійна та громадсько-політична діяльність : зб. наук. праць. – Одеса–Львів, 2007. – С. 35–52.

2008

Просвітницька діяльність Михайла Карповича Павловського / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Кн. 1. – Львів : Логос, 2008. – С. 306–312.

Роль католицького населення у розвитку міст Південної України в першій половині XIX ст. / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2008. – Вип. 19. – С. 171–181.

Тема козацтва у науковій спадщині архієпископа Гавриїла (Розанова) Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на Півдні України. – Одеса : Фенікс, 2008. – Вип. 3. – С. 72–76.

Nineteenth Century Jewish Odessa / N. Dianova // The Odessa Connection. – Diplomatic Academy of Vienna / Ed. by : Melanie Sully, 2008. – P. 61–67.

2009

Борисов Іван Олексійович (архієпископ Інокентій) / Н. М. Діанова // Одеські історики. Енциклопедичне видання. Т. 1 (початок XIX – середина XX ст.). Одеса : Друкарський дім, 2009. – С. 66–68.

Науково-просвітницька діяльність випускників Київської духовної академії на півдні України / Н. М. Діанова // Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : зб. наук. праць II Міжнародної наук.-практ. конф. (10–11 квітня 2009 р). – Одеса : ВМВ, 2009. – С. 80–87.

Петровський Сергій Васильович / Н. М. Діанова // Одеські історики. Енциклопедичне видання. Т. 1 (початок ХІХ – середина ХХ ст.). – Одеса : Друкарський дім, 2009. – С. 297–300.

Розанов Василь Федорович (архієпископ Гавриїл) / Н. М. Діанова // Одеські історики. Енциклопедичне видання. Т. 1 (початок ХІХ – середина ХХ ст.). – Одеса : Друкарський дім, 2009. – С. 323–326.

Співпраця православного духовенства Південної України з Одеським товариством історії і старожитностей / Н. М. Діанова // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – 2009. – № 10 (88). – С. 210–223. – (Науки : економіка, політологія, історія).

Успенський Костянтин Олександрович (єпископ Порфирій) / Н. М. Діанова // Одеські історики. Енциклопедичне видання. Т. 1 (початок ХІХ – середина ХХ ст.). – Одеса : Друкарський дім, 2009. – С. 409–412.

Херсонська єпархія на початку ХХ ст. // Записки історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса : Астропринт, 2009. – Вип. 20. – С. 103–113.

2010

Внесок вищого православного духовенства Одеси в розвиток світської освіти у другій половині ХІХ ст. / Н. М. Діанова // Наукові праці Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2010. – Вип. ХХІХ. – С. 33–37.

Зв'язки козацтва з православною церквою в документах ХІХ ст. / Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на Півдні України. – Вип. 5. – Одеса, 2010. – С. 158–161.

Наукова діяльність протоієрея С. Петровського / Н. М. Діанова // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Одеса, 2010. – № 24 (125). – С. 198–204. – (Науки : економіка, політологія, історія).

Освітня діяльність вищого православного духовенства Херсонської єпархії у XIX ст. (за матеріалами Державного архіву Одеської області) / Н. М. Діанова // Наукові праці : наук.-метод. журнал. – Т. 120. – Вип. 107. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2010. – С. 49–52.

Розвиток православ'я на півдні України кінець XVIII – початок XX ст. (на матеріалах Херсонської губернії та Південної Бессарабії) : бібліографічний покажчик / В. В. Самодурова, Н. М. Діанова, В. С. Кочмар. – Одеса : Астропринт, 2010. – 440 с.

Співпраця духовенства Херсонської єпархії з Церковно-археологічним товариством Київської духовної академії / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Кн. 1. Львів : Логос, 2010. – С. 321–327.

Формування етно-конфесійної структури населення міст Південної України (кінець XVIII – перша половина ст.) : монографія / Н. М. Діанова. – Одеса : Астропринт, 2010. – 176 с.

Херсонська єпархія наприкінці XIX ст. (на матеріалах міста Берислава) / Н. М. Діанова // Краєзнавство. – Київ, 2010. – № 3. – С. 142–147.

2011

Архієпископ Димитрій (Муретов) як науковий та релігійний діяч / Н. М. Діанова // Гуржіївські історичні читання : зб. наукових праць. – Черкаси : Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького, 2011. – Вип. 4. – С. 94–97.

Архієпископ Никанор (Бровкович) як науковий та релігійний діяч / Н. М. Діанова // Наукові праці Запорізького національного університету. – Запоріжжя : ЗНУ, 2011. Вип. XXXI. – С. 326–329.

Взаємозв'язки вищого православного духовенства та одеської інтелігенції в другій половині XIX ст. / Н. М. Діанова // Інтелігенція і влада : громадсько-політичний наук. зб. – Одеса : Астропринт, 2011. – Вип. 21. – С. 28–36.

Внесок єпископа Порфирія (Успенського) в розвиток історичної науки / Н. М. Діанова // Науковий вісник Одеського державного економічного

університету. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки : економіка, політологія, історія. – Одеса, 2011. – № 11. – С. 80–91.

Внесок архієпископа Гавриїла (Розанова) у вивчення церковних старожитностей Криму / Н. М. Діанова // Гілея : зб. наукових праць. – Спецвип. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2011. – С. 101–105.

Вплив Київської духовної академії на наукову і культурну діяльність духовенства Південної України в ХІХ ст. / Н. М. Діанова // Народний Рух України : місце в історії та політиці : матеріали VIII Всеукр. наук. конф., присвяченої 20-річчю Незалежності України (Одеса, 25–26 травня 2011 р.). – Одеса : Одеський національний політехнічний університет, 2011. – С. 109–115.

До питання про кризу православної церкви в Херсонській єпархії на початку ХХ ст. / Н. М. Діанова // Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : зб. наук. праць III Міжнародної наук. конф. (15–16 квітня 2011 р.). – Одеса : ВМВ, 2011. – С. 321–325.

Наукова діяльність протоієрея А. Г. Лебединцева / Н. М. Діанова // Збірник наукових праць. Серія «Історія та географія». Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. – Вип. 41. – 2011. – С. 244–248.

Проповідницька діяльність Херсонських архієпископів у другій половині ХІХ ст. / Н. М. Діанова // Гілея : науковий вісник : зб. наукових праць. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2011. – Вип. 44 (№ 2). – С. 76–81.

Просвітницька діяльність архієпископа Херсонського і Одеського Никанора (Бровковича) / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Львів : Логос, 2011. – Кн. 1. – С. 293–299.

Протоієрей С. Серафимов як дослідник історії Південної України / Н. М. Діанова // Наддніпрянська Україна : історичні процеси, події, постаті : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ імені Олеся Гончара. – 2011. – Вип. 9. – С. 199–205.

Роль архієпископа Інокентія (Борисова) у відродженні православних святинь Криму / Н. М. Діанова // Сумський історико-архівний журнал. – Суми, 2011. – № 12–13. – С. 186–192.

Співпраця архієпископа Інокентія (Борисова) з О. С. Стурдзою / Н. М. Діанова // Пам'ять століть : історичний науковий та літературний журнал. – Київ, 2011. – № 3–4. – С. 40–47.

Участь православного духовенства в роботі Таврійської вченої архівної комісії / Н. М. Діанова // Гілея : науковий вісник : зб. наукових праць. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2011. – Вип. 50. – С. 42–47.

2012

Внесок вищого православного духовенства Південної України у розвиток історичної науки і освіти (кінець XVIII – початок XX ст. : монографія / Н. М. Діанова. – Одеса : Фенікс, 2012. – 319 с.

Діяльність Катеринославської вченої архівної комісії : церковно-релігійний аспект / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Львів : Логос, 2012. – С. 375–384.

Документи архівних установ Санкт-Петербурга про науково-історичну діяльність архієреїв Південної України у XIX ст. / Н. М. Діанова // Гілея : зб. наук. праць. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2012. – Вип. 66. – С. 259–262.

Козацька тематика в працях катеринославських ієрархів другої половини XIX ст. / Н. М. Діанова // Гілея : зб. наукових праць. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2012. – Вип. 64. – С. 129–132.

Місіонерська діяльність архієпископа Никифора (Феотокі) на Півдні України / Н. М. Діанова // Чорноморський літопис : науковий журнал. – Миколаїв : Видавництво ЧДУ імені Петра Могили, 2012. – С. 58–62.

Постать архієпископа Інокентія (Борисова) в історичній літературі XIX ст. / Н. М. Діанова // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки : економіка, політологія, історія. – Одеса, 2012. – № 22 (174). – С. 304–313.

Православ'я у Новоросійському університеті / Н. М. Діанова // Інтелігенція і влада : громадсько-політичний науковий збірник. – Одеса : Астропринт. – 2012. – Вип. 27. – С. 30–38.

Die Predigtstätigkeit des Erzbischofs Innokentij (Borisov) von Cherson-Tavrijsk / N. Dianova // Ostkirchliche Studien. – 2012. – № 61. – P. 284–292.

2013

Дослідження науково-просвітницької діяльності архієпископа Інокентія (Борисова) в дореволюційній історіографії / Н. М. Діанова // Історіографічні дослідження в Україні : зб. наук. праць. – Київ, 2013. – Вип. 23. – С. 93–103.

Козацька тематика у науковій спадщині В. О. Біднова / Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина : записки Відділу історії козацтва на Півдні України : зб. наук. праць. – Вип. 8. – Одеса : СПД-ФО Бровкін О. В., 2013. – С. 111–119.

Місіонерський аспект діяльності архієпископа Інокентія (Борисова) на півдні України / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні : науковий щорічник. – Львів : Логос, 2013. – Кн. I : Історія. – С. 419–426.

Науково-просвітницька діяльність вищого православного духовенства Південної України (кінець XVIII – початок XX ст.) : автореф. ... докт. істор. наук : 07.00.01 / Н. М. Діанова. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, 2013. – 39 с.

Науково-просвітницька діяльність вищого православного духовенства Південної України (кінець XVIII – початок XX ст.) : дис. ... докт. істор. наук : 07.00.01 / Н. М. Діанова. – Одеса, 2013. – 569 с.

Проблема поширення штундизму в Херсонській єпархії у поглядах протоієрея І. Стрельбицького / Н. М. Діанова // Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : зб. наук. праць IV Міжнародної наук. конференції (Одеса, 26–27 квітня 2013 р.). – Одеса : ВМВ, 2013. – С. 88–92.

2014

Архієпископ Херсонський і Одеський Димитрій (Ковальницький) / Н. М. Діанова // Гілея : збірник наукових праць. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2014. – Вип. 87. – № 8. – С. 86–90.

Болгарский вопрос в деятельности Херсонско-Таврического архиепископа Иннокентия (Борисова) / Н. Н. Дианова // Сборник в честь на проф. д. и. н. Стефан Дойнов. – София : Академично издательство «Проф. Марин Дринов», 2014. – С. 144–150.

Діяльність православних братств на півдні України (кінець XIX – початок XX ст.) / Н. М. Діанова // Наукові праці Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2014. – Вип. 38. – С. 53–57.

Євгеній (Булгаріс) як перший архієрей Слов'янської і Херсонської єпархії / Н. М. Діанова // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – Вип. 229. – Т. 241. – С. 15–18.

Методичні рекомендації до курсу «Християнство на півдні України» / Н. М. Діанова. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2014. – 24 с.

Методичні рекомендації до спецкурсу «Історія релігії та церкви в Україні» / Н. М. Діанова. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2014. – 24 с.

Наративні джерела про діяльність Херсонського архієпископа Інокентія (Борисова) / Н. М. Діанова // Краєзнавство. – Київ, 2014. – № 1(86). – С. 107–112.

Проповідницька діяльність Херсонського архієпископа Никанора (Бровковича) / Н. М. Діанова // Гуржіївські читання : збірник наукових праць. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2014. – Вип. 7. – С. 161–164.

Професор Михайло Карпович Павловський (до 150-річчя Одеського національного університету імені І. І. Мечникова) / Н. М. Діанова // Наддніпрянська Україна : історичні процеси, події, постаті : зб. наук. пр. – Дніпро : Ліра. – 2014. – Вип. 2. – С. 159–168.

Ректор Одеської духовної семінарії Мартирій Федорович Чемена / Н. М. Діанова // Інтелігенція і влада : громадсько-політичний науковий збірник. Серія : Історія. – Вип. 30. – Одеса : Астропринт, 2014. – С. 271–278.

Світоч православ'я на землях кримських / Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на півдні України : зб. наук. праць. – Одеса : СПД-ФО Бровкін О. В., 2014. – Вип. 9. – С. 110–112. – Рец. на кн. : Калиновский В. В. «Древностей – и замечательных, и интересных, и красивых – непочатый уголок» : Церковное кримоведение (1837-1920) : монография / под. ред. и вступ. ст. А. А. Непомнящего. – Киев; Симферополь : Антиква, 2012. – 340 с.

Ставлення Російської православної церкви до проблеми поширення штундизму на півдні України у ХІХ ст. / Н. М. Діанова // Гілея : зб. наукових праць. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2014. – Вип. 80. – № 1. – С. 48–52.

2015

Діяльність духовенства Одеського Спасо-Преображенського собору в другій половині ХІХ ст. (на основі джерел Державного архіву Одеської області) / Н. М. Діанова // Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : зб. наук. праць V Міжнародної наук. конф. (Одеса, 24–25 квіт. 2015 р.). – Одеса : ОНУ, 2015. – С. 93–97.

Документи архівних установ про наукову діяльність єпископа Порфирія (Успенського) / Н. М. Діанова // Церква – наука – суспільство : питання взаємодії. Матеріали Тринадцятої Міжнародної наукової конференції (Київ, 27–29 трав. 2015 р.). – Київ : Нац. Києво-Печер. іст.-культур. Заповідник, 2015. – С. 204–206.

Матеріали Державного архіву Одеської області про наукову діяльність архієпископа Херсонського і Таврійського Інокентія (Борисова) / Н. М. Діанова // Архів. Історія. Сучасність : матеріали II Міжнародної наук.-практ. конференції, присвяченої 95-річчю Державного архіву Одеської області

(1920–2015) (Одеса, 3–4 верес. 2015 р.). – Одеса : Бондаренко М. О., 2016. – Вип. 2. – С. 117–121. – (Праці Державного архіву Одеської області, Т. XLV).

Місце Покровської єдиновірської церкви в історії Одеси / Н. М. Діанова // Кочубеїв – Хаджибей – Одеса : матеріали Першої Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 600-річчю міста (Одеса, 28-29 трав. 2015 р.). – Одеса : Політехперіодика, 2015. – С. 43–46.

Тема війни в працях протоієрея Одеського Спасо-Преображенського собору С. Петровського / Н. М. Діанова // Держава і церква в новітній історії України : зб. наук. статей за матеріалами V Всеукр. наук. конф. «Держава і церква в новітній історії України». – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2015. – С. 256–261.

Historia rozwoju katolickiej sieci parafialnej w diecezji Tyraspolskiej w XIX wieku na podstawie materialow Panstwowego Archiwum Obwodu Odeskiego / N. M. Dianova // Archiwa Biblioteki i Muzea Koscielne. Organ osborka archwow, bibliotek i muzeow koscielnych w Katolickim uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. – Lublin : Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II., 2015. – V. 103. – P. 33–38.

2016

Заснування й розвиток міст Південної України (кінець XVIII – середина XIX ст.) / Н. М. Діанова // Лицарі Дикого Поля. Плугом і мушкетом. Український шлях до Чорного моря. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. – С. 285–300.

Научно-исторический аспект деятельности православного духовенства Бессарабии (конец XIX – начало XX вв.) / Н. Н. Дианова // Danubius. – 2016. – Вип. XXXIV. – P. 119–127.

Розвиток римо-католицької церкви в Одесі у XIX ст. (на матеріалах Державного архіву Одеської області) / Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на півдні України : зб. наук. праць. – Одеса : СПД-ФО Бровкін О. В., 2016. – Вип. 11. – С. 39–48.

The Scientific and Educational Activity of the Graduates of the Kiev Spiritual Academy in the South of Ukraine / N. Dianova // Danubius. Supplement. Economy, Society, Culture and Politics in Southern Ukraine during the XVIIIth – XXth centuries. Editura. – 2016. – XXXIV. – P. 43–50.

2017

Інтелектуальне оточення архієпископа Інокентія (Борисова) на прикладі Філарета (Гумилевського) / Н. М. Діанова // Інтелектуальна історія та духовна спадщина України XIX ст. : зб. наук. праць. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2017. – С. 96–103.

Інтелектуальні зв'язки митрополита Української Греко-Католицької Церкви Андрея Шептицького з православним митрополитом Антонієм (Храповицьким) / Н. М. Діанова // Емінак : науковий щоквартальник. – Київ–Миколаїв, 2017. – Т. 3. – № 3 (липень-вересень). – С. 47–52.

Науково-богословська діяльність московського митрополита Макарія (Булгакова) в оцінці ієрархів Південної України / Н. М. Діанова // Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : зб. наук. праць. Вип. 6. – Херсон : ФОП Грінь Д. С., 2017. – С. 124–129.

Формування міського населення та релігійні аспекти соціокультурного розвитку краю в першій половині XIX ст. // Життя фронтиру : соціокультурна історія українського Придунав'я (нарис) / Н. В. Агафонова, О. А. Бачинська, І. Г. Верховцева, Т. Г. Гончарук., Н. М. Діанова., О. К. Луньова. – Ізмаїл : Ірбіс, 2017. – С. 138–151.

2018

Голодомор 1932-1933 рр. на Одещині у висвітленні документальних матеріалів / Н. М. Діанова // Революції в Україні XX-XXI століття : співзвуччя епох : Матеріали Міжнародної наук. конференції, присвяченої вшануванню пам'яті жертв трагічних подій, які отримали назву «Великий терор 1937–1938 рр.». – Одеса : ОДУВС, 2018. – С. 70–76.

Єдиновірська церква Наддніпрянської України в структурі РПЦ (XIX – початок XX ст.) / Н. М. Діанова // *Roxolania Historica* : наук. збірник / редкол. : Ю. А. Святець (гол. ред.) та ін. – Дніпро : Ліра, 2018. – С. 105–118.

Особливості соціально-економічного розвитку Південної України в першій половині XIX ст. у контексті досліджень М. Є. Слабченка / Н. М. Діанова // *Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на півдні України* : зб. наук. праць. – Одеса : Бондаренко М. О., 2018. – Вип. 13. – С. 15–23.

2019

Історія релігії та церкви в Україні в національному та європейському контекстах : навч. посіб. для студентів спец. 032 «Історія та археологія» спеціалізації «Історія України у світовому контексті» / Н. М. Діанова. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2019. – 252 с.

Розбудова УГКЦ на Одещині на початку XXI ст. // *Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри* : зб. наук. праць. – Вип. 7. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. – С. 112–117.

Українська інтелігенція в контексті становлення модерної нації / Н. М. Діанова // *Вісник ОНУ*. – Одеса, 2019. – Т. 24. – Вип. 1 (21). – С. 189–192. – (Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство). – Рец. на кн. : Світленко С. І. Українське XIX століття : етнонаціональні, інтелектуальні та історіософські контексти : зб. наук. пр. – Дніпро : ЛІРА, 2018. – 480 с.

2020

Історія розбудови Одеського храму Казанської ікони Божої Матері / Н. М. Діанова // *Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на півдні України* : зб. наук. праць. – Одеса : Бондаренко М. О., 2020. Вип. 15. – С. 17–24.

Катеринославська духовна семінарія на тлі історичних реалій початку XX ст. / Н. М. Діанова // *Універсум історії та археології* : наук. журнал. – Дніпро, 2020. – Т. 3 (28). – Вип. 2. – С. 53–60.

Розвиток Катеринославської духовної семінарії на початку ХХ ст. / Н. М. Діанова // IV Всеукраїнські Яворницькі наукові читання, присвячені 165-річчю від дня народження академіка Д. І. Яворницького (Дніпро, 6 листоп. 2020). – Дніпро : Ліра, 2020. – С. 138–140.

Україна в національному та світовому інтеграційних процесах : метод. реком. з нормативного курсу для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 032 «Історія та археологія» / Н. М. Діанова, Л. В. Новікова. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2020. – 64 с.

2021

Наукова діяльність православного духовенства в контексті розвитку історичної науки : метод. рекомендації з вибіркового курсу для здобувачів третього (освітнього-наукового) рівня, спец. 032 «Історія та археологія» / Н. М. Діанова. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2021. – 32 с.

Просвітницька діяльність професора і протоієрея Г. І. Попруженка / Н. М. Діанова // Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : зб. наук. праць. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. – Вип. 8. – С. 102–108.

Творчий шлях і наукова школа історика / Н. М. Діанова, Т. Г. Гончарук // Бібліотечний Меркурій. – Одеса, 2021. – Вип. 2 (16). – С. 169–171.

Формування польської громади в Одесі (кінець ХVІІІ – перша половина ХІХ ст.) / Н. М. Діанова // За сонячним годинником Кліо. Бачинська Олена Анатоліївна : матеріали до біобібліографії. Студії на пошану наукового керівника (з нагоди 30-річчя наукової діяльності та ювілею з дня народження) / наук. ред. : Т. Г. Гончарук, Н. М. Діанова; відп. ред. М. О. Подрезова. – Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2021. – С. 205–211.

2022

Діяльність православних архієреїв Херсонської єпархії (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.) : монографія / Н. М. Діанова. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2022. – 207 с.

Дослідження християнського сходу в науковій спадщині єпископа Порфирія (Успенського) / Н. М. Діанова, О. А. Бачинська // Східний світ. – Київ, 2022. – № 2. – С. 36–48.

Одеса в інтеграційних процесах ХІХ ст. / Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина : записки Відділу історії козацтва на півдні України: зб. наук. праць. – Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2022. – Вип. 17. – С. 64–71.

Церква, як важливий елемент державотворчих традицій та повсякденного життя задунайського козацтва / Н. М. Діанова, О. А. Бачинська // Актуальні питання вдосконалення законодавства України у сучасних умовах розвитку держави, присвяченої пам'яті професора Л. В. Багрія-Шахматова : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Одеса, 20 трав. 2022 р.); Одеський національний морський університет. – Одеса : Бондаренко М. А., 2022. – С. 18–20.

2023

Концепція державотворення в діяльності митрополита Андрея Шептицького / Н. М. Діанова, А. О. Ягупова // Старожитності Лукомор'я : науковий електронний історичний журнал. – Миколаїв, 2023. – № 1 (16). – С. 49–57.

Методичні рекомендації до дисципліни «Нова історія України (кінець ХVІІІ ст. – 1914 р.)» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія) / Н. М. Діанова. – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2023. – 39 с.

Розвиток Римо-католицької церкви на Одещині (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) / Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина : записки Відділу історії козацтва на півдні України : зб. наук. праць. – Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2023. – Вип. 18. – С. 86–93.

Український фактор у православному житті Одеси (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.) / Н. М. Діанова // Причорномор'я : історико-правовий, мовний, етнокультурний та релігійний виміри : зб. наук. праць. – Одеса : Олді+, 2023. – Вип. 9. – С. 79–86.

2024

Єврейський фактор в історії Одеси XIX ст. / Н. М. Діанова // АО : Nomina nuda tenemus. Меморіальні читання А. О. Добролюбського : добірка наукових статей / Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2024. – Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2024. – С. 153–158.

Заснування Одеси : дослідження проблеми датування в історичній літературі / О. А. Малога, Н. М. Діанова // Історична, краєзнавча та літературна Одещина : зб. наук. праць / Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2024. – С. 68–75.

Навчальна програма стажування «Археологія України» для педагогічних та науково-педагогічних працівників / Н. М. Діанова, О. П. Сєкерська. – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2024. – 12 с.

Навчальна програма стажування «Історія України» для педагогічних та науково-педагогічних працівників / Н. М. Діанова, А. В. Красножон, В. А. Савченко, О. Г. Серета, О. П. Сєкерська. – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2024. – 14 с.

Методичні рекомендації до дисципліни «Історія релігії та церкви в Україні» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія) / Н. М. Діанова. – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2024. – 30 с.

Дисертації та автореферати

Формування населення міст Південної України у дореформений період (кінець XVIII – 1861 р.): дис. ... канд. істор. наук : 07.00.01 / Н. М. Діанова. – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2003. – 208 с.

Формування населення міст Південної України у дореформений період (кінець XVIII – 1861 р.): автореф. дис. ... канд. істор. наук : 07.00.01 / Н. М. Діанова. – Одеса, 2003. – 20 с.

Науково-просвітницька діяльність вищого православного духовенства Південної України (кінець XVIII – початок XX ст.): дис. ... докт. істор. наук : 07.00.01 / Н. М. Діанова. – Одеса, 2013. – 569 с.

Науково-просвітницька діяльність вищого православного духовенства Південної України (кінець XVIII – початок XX ст.): автореф. дис. ... докт. істор. наук : 07.00.01 / Н. М. Діанова. – Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, 2013. – 39 с.

Монографії

Формування етно-конфесійної структури населення міст Південної України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.): монографія / Н. М. Діанова. – Одеса : Астропринт, 2010. – 176 с.

Внесок вищого православного духовенства Південної України у розвиток історичної науки і освіти (кінець XVIII – початок XX ст.): монографія / Н. М. Діанова. – Одеса : Фенікс, 2012. – 319 с.

Діяльність православних архієреїв Херсонської єпархії (кінець XVIII – початок XX ст.): монографія / Н. М. Діанова. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2022. – 207 с.

Бібліографічний покажчик

Розвиток православ'я на півдні України кінець XVIII – початок XX ст. (на матеріалах Херсонської губернії та Південної Бессарабії) : бібліографічний покажчик / В. В. Самодурова, Н. М. Діанова, В. С. Кочмар. – Одеса : Астропринт, 2010. – 440 с.

Рецензії на праці Н. М. Діанової

Новікова Л. В. Етнічна та конфесійна історія південноукраїнських міст кінця XVIII – першої половини XIX ст. у виданнях одеських науковців : новий етап наукового синтезу / Л. В. Новікова // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2010. – Т. 15. Вип. 21. – С. 221–227. Рец. на кн. : Діанова Н. М. Формування етно-конфесійної структури населення міст Південної України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) : монографія / Н. М. Діанова. – Одеса : Астропринт, 2010. – 176 с. (Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство).

Білоусова Л. Г. Святині православної духовності / Л. Г. Білоусова // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. 2011. Т. 16. Вип. 1/2 (5/6). С. 303–305. Рец. на кн. : Розвиток православ'я на півдні України кінець XVIII – початок XX ст. (на матеріалах Херсонської губернії та Південної Бессарабії) : бібліогр. покажч. / ОНУ імені І. І. Мечникова; автор-упоряд. : В. В. Самодурова, Н. М. Діанова, В. С. Кочмар; наук. ред. та авт. вступ. ст. Н. М. Діанова; відп. ред. М. О. Подрезова. – Одеса : Астропринт, 2010. 440 с. (Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство).

Петренко І. М. [Рецензія] / І. М. Петренко // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць. Київ, 2012. Вип. 62 (7). – С. 689–690. Рец. на кн. : Діанова Н. М. Внесок вищого православного духовенства Південної України у розвиток історичної

науки і освіти (кінець XVIII – початок XX ст.) : монографія / Н. М. Діанова. Одеса : Фенікс, 2012. 319 с.

Бачинська О. А. Духовні наставники та служителі Південної України XIX ст. / О. А. Бачинська // Бібліотечний Меркурій. – Одеса, 2023. – Вип. 1 (29). – С. 157–159. Рец. на кн. : Діанова Н. М. Діяльність православних архієреїв Херсонської єпархії (кінець XVIII – початок XX ст.) : монографія / Н. М. Діанова; ОНУ ім. І. І. Мечникова, ф-т історії та філософії. – Одеса : Одеський нац. ун-т, 2022. – 205 с.

Фахові видання

Етно-соціальний склад населення Одеси у дореформений період в історіографії / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОДУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 1996. – Вип. 2. – С. 31–41.

Історія перших православних храмів в Одесі // Записки історичного факультету / ОДУ ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 1997. – Вип. 4. – С. 62-67.

Вклад етнічних груп Одеси у розвиток зовнішньої торгівлі в кінці XVIII – першій половині XIX ст. / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету / ОДУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 1997. – Вип. 5. – С. 74-76.

Динаміка чисельності міського населення Південної України в кінці XVIII – першій половині XIX століття / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету / ОДУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 1998. – Вип. 7. – С. 59-64.

Формування єврейської етнічної общини в Одесі та її розвиток у дореформений період / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету / ОДУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 1999. – Вип. 8. – С. 118-123.

Особливості виникнення та розбудови міст Південної України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету / ОДУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2000. – Вип. 10. – С. 148-152.

Етнічний склад населення міст Південної України у дореформений період (на основі джерел Санкт-Петербурзьких архівів) / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2001. – Вип. 11. – С. 238–246.

Провідні стани та соціальні групи в містах Південної України у дореформений період / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2003. – Вип. 13. – С. 57–66.

Формування та розвиток німецьких колоній у містах Південної України в кінці XVIII – першій половині XIX ст. / Н. М. Діанова // Етнічна історія народів Європи : зб. наук. праць. – Вип. 16. – Київ : Унісерв, 2004. – С. 56–60.

Єврейське населення міст Південної України у першій половині XIX ст. / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2005. – Вип. 15. – С. 199–212.

Роль католицького населення у розвитку міст Південної України в першій половині XIX ст. / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2008. – Вип. 19. – С. 171–181.

Співпраця православного духовенства Південної України з Одеським товариством історії і старожитностей / Н. М. Діанова // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Одеса, 2009. – № 10 (88). – С. 210–223. – (Науки : економіка, політологія, історія).

Херсонська єпархія на початку XX ст. // Записки історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса : Астропринт, 2009. – Вип. 20. – С. 103–113.

Внесок вищого православного духовенства Одеси в розвиток світської освіти у другій половині XIX ст. / Н. М. Діанова // Наукові праці Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2010. – Вип. XXIX. – С. 33–37.

Наукова діяльність протоієрея С. Петровського / Н. М. Діанова // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. Всеукраїнська

асоціація молодих науковців. – Одеса, 2010. – № 24 (125). – С. 198–204. – (Науки : економіка, політологія, історія).

Освітня діяльність вищого православного духовенства Херсонської єпархії у ХІХ ст. (за матеріалами Державного архіву Одеської області) / Н. М. Діанова // Наукові праці : наук.-метод. журнал. – Т. 120. – Вип. 107. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2010. – С. 49–52.

Херсонська єпархія наприкінці ХІХ ст. (на матеріалах міста Берислава) / Н. М. Діанова // Краєзнавство. – Київ, 2010. – № 3. – С. 142–147.

Архієпископ Дмитрій (Муретов) як науковий та релігійний діяч / Н. М. Діанова // Гуржіївські історичні читання : зб. наукових праць. – Черкаси : Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького, 2011. – Вип. 4. – С. 94–97.

Архієпископ Никанор (Бровкович) як науковий та релігійний діяч / Н. М. Діанова // Наукові праці Запорізького національного університету. – Запоріжжя : ЗНУ, 2011. Вип. XXXI. – С. 326–329.

Взаємозв'язки вищого православного духовенства та одеської інтелігенції в другій половині ХІХ ст. / Н. М. Діанова // Інтелігенція і влада : громадсько-політичний наук. збірник. – Одеса : Астропринт, 2011. – Вип. 21. – С. 28–36.

Внесок архієпископа Гавриїла (Розанова) у вивчення церковних старожитностей Криму / Н. М. Діанова // Гілея : зб. наукових праць. – Спецвип. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2011. – С. 101–105.

Внесок єпископа Порфирія (Успенського) в розвиток історичної науки / Н. М. Діанова // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки : економіка, політологія, історія. – Одеса, 2011. – № 11 (136). – С. 80–91.

Наукова діяльність протоієрея А. Г. Лебединцева / Н. М. Діанова // Збірник наукових праць. Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. – Вип. 41. – 2011. – С. 244–248. – (Серія «Історія та географія»).

Проповідницька діяльність Херсонських архієпископів у другій половині XIX ст. / Н. М. Діанова // Гілея : науковий вісник : зб. наукових праць. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2011. – Вип. 44 (№ 2). – С. 76–81.

Протоієрей С. Серафимов як дослідник історії Південної України / Н. М. Діанова // Наддніпрянська Україна : історичні процеси, події, постаті : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ імені Олеса Гончара. – 2011. – Вип. 9. – С. 199–205.

Роль архієпископа Інокентія (Борисова) у відродження православних святинь Криму / Н. М. Діанова // Сумський історико-архівний журнал. – Суми, 2011. – № 12–13. – С. 186–192.

Участь православного духовенства в роботі Таврійської вченої архівної комісії / Н. М. Діанова // Гілея : науковий вісник : зб. наукових праць. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2011. – Вип. 50. – С. 42–47.

Документи архівних установ Санкт-Петербурга про науково-історичну діяльність архієреїв Південної України у XIX ст. / Н. М. Діанова // Гілея : зб. наук. праць. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2012. – Вип. 66. – С. 259–262.

Козацька тематика в працях катеринославських ієрархів другої половини XIX ст. / Н. М. Діанова // Гілея : зб. наук. праць. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2012. – Вип. 64. – С. 129–132.

Місіонерська діяльність архієпископа Никифора (Феотокі) на Півдні України / Н. М. Діанова // Чорноморський літопис : науковий журнал. – Миколаїв : Видавництво ЧДУ імені Петра Могили, 2012. – С. 58–62.

Постать архієпископа Інокентія (Борисова) в історичній літературі XIX ст. / Н. М. Діанова // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Одеса, 2012. – № 22 (174). – С. 304–313. – (Серія «Науки : економіка, політологія, історія»).

Православ'я у Новоросійському університеті / Н. М. Діанова // Інтелігенція і влада : громадсько-політичний науковий збірник. – Одеса : Астропринт. – 2012. – Вип. 27. – С. 30–38.

Дослідження науково-просвітницької діяльності архієпископа Інокентія (Борисова) в дореволюційній історіографії / Н. М. Діанова // Історіографічні дослідження в Україні : зб. наук. праць. – Київ, 2013. – Вип. 23. – С. 93–103.

Архієпископ Херсонський і Одеський Димитрій (Ковальницький) / Н. М. Діанова // Гілея : збірник наукових праць. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2014. – Вип. 87. – № 8. – С. 86–90.

Діяльність православних братств на півдні України (кінець XIX – початок XX ст.) / Н. М. Діанова // Наукові праці Запорізького національного університету. – 2014. – Вип. 38. – С. 53–57.

Євгеній (Булгаріс) як перший архієрей Слов'янської і Херсонської єпархії / Н. М. Діанова // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Миколаїв, 2014. – Вип. 229. – Т. 241. – С. 15–18.

Наративні джерела про діяльність Херсонського архієпископа Інокентія (Борисова) / Н. М. Діанова // Краєзнавство. – Київ, 2014. – № 1 (86). – С. 107–112.

Проповідницька діяльність Херсонського архієпископа Никанора (Бровковича) / Н. М. Діанова // Гуржіївські читання : збірник наукових праць. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2014. – Вип. 7. – С. 161–164.

Професор Михайло Карпович Павловський (до 150-річчя Одеського національного університету імені І. І. Мечникова) / Н. М. Діанова // Наддніпрянська Україна : історичні процеси, події, постаті : зб. наук. пр. – Дніпро : Ліра. – 2014. – Вип. 2. – С. 159–168.

Ректор Одеської духовної семінарії Мартирій Федорович Чемена / Н. М. Діанова // Інтелігенція і влада : громадсько-політичний науковий збірник. – Вип. 30. – Одеса : Астропринт, 2014. – С. 271–278.

Ставлення Російської православної церкви до проблеми поширення штундизму на півдні України у XIX ст. / Н. М. Діанова // Гілея : зб. наукових праць. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2014. – Вип. 80. – № 1. – С. 48–52.

Інтелектуальні зв'язки митрополита Української Греко-Католицької Церкви Андрея Шептицького з православним митрополитом Антонієм (Храповицьким) / Н. М. Діанова // Емінак : науковий щоквартальник. – Київ–Миколаїв, 2017. – Т. 3. – № 3 (липень-вересень). – С. 47–52.

Єдиновірська церква Наддніпрянської України в структурі РПЦ (XIX – початок XX ст.) / Н. М. Діанова // *Roxolania Historica* : наук. збірник / редкол. : Ю. А. Святець (гол. ред.) та ін. – Дніпро : Ліра, 2018. – С. 105–118.

Особливості соціально-економічного розвитку Південної України в першій половині XIX ст. у контексті досліджень М. Є. Слабченка / Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на півдні України : зб. наук. праць. – Одеса : Бондаренко М. О., 2018. – Вип. 13. – С. 15–23.

Українська інтелігенція в контексті становлення модерної нації / Н. М. Діанова // Вісник ОНУ. – Одеса, 2019. – Т. 24. – Вип. 1 (21). – С. 189–192. – (Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство). – Рец. на кн. : Світленко С. І. Українське XIX століття : етнонаціональні, інтелектуальні та історіософські контексти : зб. наук. пр. – Дніпро : ЛІРА, 2018. – 480 с.

Історія розбудови Одеського храму Казанської ікони Божої Матері / Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на півдні України : зб. наук. праць. – Одеса : Бондаренко М. О., 2020. – Вип. 15. – С. 17–24.

Творчий шлях і наукова школа історика / Н. М. Діанова, Т. Г. Гончарук // Бібліотечний Меркурій. – Одеса, 2021. – Вип. 2 (16). – С. 169–171.

Одеса в інтеграційних процесах XIX ст. / Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина : записки Відділу історії козацтва на півдні України : зб. наук. праць. – Одеса : ФОП Бондаренко М., 2022. – Вип. 17. – С. 64–71.

Концепція державотворення в діяльності митрополита Андрея Шептицького / Н. М. Діанова, А. О. Ягупова // Старожитності Лукомор'я : науковий електронний історичний журнал. – Миколаїв, 2023. – № 1 (16). – С. 49–57.

Розвиток Римо-католицької церкви на Одещині (кінець ХХ – початок ХХІ ст.).
Чорноморська минувшина : записки Відділу історії козацтва на півдні
України : зб. наук. праць. – Одеса : ФОП Бондаренко М., 2023. – Вип. 18. –
С. 86–93.

Статті у книгах та наукових збірниках

Етно-соціальний склад населення Одеси у дореформений період в
історіографії / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОДУ імені
І. І. Мечникова. – Одеса, 1996. – Вип. 2. – С. 31–41.

Вклад етнічних груп Одеси у розвиток зовнішньої торгівлі в кінці ХVІІІ –
першій половині ХІХ ст. / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету
ОДУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 1997. – Вип. 5. – С. 74–76.

Історія перших православних храмів в Одесі / Н. М. Діанова // Записки
історичного факультету ОДУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 1997. – Вип. 4. –
С. 62–67.

Динаміка чисельності міського населення Південної України в кінці ХVІІІ –
першій половині ХІХ ст. / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету
ОДУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 1998. – Вип. 7. – С. 59–64.

Стражеско М. Д. // Довідник з історії України у 3-х т. / Н. М. Діанова. – Київ :
Генеза, 1999. Т. 3. – С. 280–281.

Формування єврейської етнічної общини в Одесі та її розвиток у
дореформений період / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОДУ
імені І. І. Мечникова. – Одеса, 1999. – Вип. 8. – С. 118–123.

Особливості виникнення та розбудови міст Південної України (кінець ХVІІІ –
перша половина ХІХ ст.) / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету
ОДУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2000. – Вип. 10. – С. 148–152.

Етнічний склад населення міст Південної України у дореформений період
(на основі джерел Санкт-Петербурзьких архівів) / Н. М. Діанова // Записки

історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2001. – Вип. 11. – С. 238–246.

Провідні стани та соціальні групи в містах Південної України у дореформений період / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2003. – Вип. 13. – С. 57–66.

Кристалізація українсько-російських відносин як консолідуєчий фактор в процесі заселення та розвитку міст Південної України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) / Н. М. Діанова // Україна і Росія : досвід історичних зв'язків та перспективи співробітництва : зб. наук. праць / за ред. О. І. Кожухаря, В. О. Ветохіної. – Кривий Ріг : [б. в.], 2004. – С. 144–153.

Становлення та розвиток християнства в Одесі у першій половині XIX століття. / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні : науковий щорічник. Кн. 1. – Львів : Логос, 2004. – С. 228–233.

Формування та розвиток німецьких колоній у містах Південної України в кінці XVIII – першій половині XIX ст. / Н. М. Діанова // Етнічна історія народів Європи : зб. наук. праць. – Вип. 16. – Київ : Унісерв, 2004. – С. 56–60.

Єврейське населення міст Південної України у першій половині XIX століття / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2005. – Вип. 15. – С. 199–212.

Життя та діяльність архієпископа Херсонського і Таврійського Інокентія (Борисова) / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні : науковий щорічник. – Львів : Логос, 2005. – Кн. 1. – С. 215–221.

Дослідження розвитку православної церкви на півдні України // Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на Півдні України. – Одеса, 2006. – Вип. 1. – С. 131–135. – Рец. на кн. : Православна церква на півдні України (1775-1781) / упоряд. І. Лиман // Джерела з історії Південної України. – Т. 4. – Запоріжжя : РА «Тандем –У», 2004. – 560 с.

Науково-релігійна спадщина архієпископа Гавриїла (Розанова) як джерело з історії Південної України / Н. М. Діанова // Релігія і церква в історії України : зб. матеріалів Міжнародної наук. конференції. – Полтава, 2006. – С. 109–119.

Роль православного духовенства Херсонської губернії у розвитку освіти в першій половині XIX ст. / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Кн. 1. – Львів : Логос, 2006. – С. 241–247.

Науково-релігійна діяльність єпископа Порфирія (Успенського) / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – 2007. – Кн. 1. – Львів : Логос, 2007. – С. 344–355.

Особливості формування населення Одеси (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) / Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина : записки Відділу історії козацтва на Півдні України : зб. наук. праць. – Одеса : Фенікс, 2007. – Вип. 2. – С. 50–61.

Просвітницька діяльність архієпископа Херсонського і Одеського Димитрія (Муретова) / Н. М. Діанова // Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри. – Одеса : ВМВ, 2007. – С. 32–37.

Церковно-релігійна діяльність митрополита Андрея Шептицького / Н. М. Діанова // Митрополит Андрей Шептицький : церковно-релігійна та громадсько-політична діяльність : зб. наук. праць. – Одеса–Львів, 2007. – С. 35–52.

Просвітницька діяльність Михайла Карповича Павловського / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Кн. 1. – Львів : Логос, 2008. – С. 306–312.

Роль католицького населення у розвитку міст Південної України в першій половині XIX ст. / Н. М. Діанова // Записки історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2008. – Вип. 19. – С. 171–181.

Тема козацтва у науковій спадщині архієпископа Гавриїла (Розанова) / Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на Півдні України. – Одеса : Фенікс, 2008. – Вип. 3. – С. 72–76.

Nineteenth Century Jewish Odessa / N. Dianova // The Odessa Connection. – Diplomatic Academy of Vienna / Ed. by : Melanie Sully, 2008. – P. 61–67.

Борисов Іван Олексійович (архієпископ Інокентій) / Н. М. Діанова // Одеські історики. Енциклопедичне видання. Т. 1 (початок ХІХ – середина ХХ ст.). Одеса : Друкарський дім, 2009. – С. 66–68.

Науково-просвітницька діяльність випускників Київської духовної академії на півдні України / Н. М. Діанова // Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : зб. наук. праць ІІ Міжнародної наук.-практ. конф. (10–11 квітня 2009 р). – Одеса : ВМВ, 2009. – С. 80–87.

Петровський Сергій Васильович / Н. М. Діанова // Одеські історики. Енциклопедичне видання. Т. 1 (початок ХІХ – середина ХХ ст.). – Одеса : Друкарський дім, 2009. – С. 297–300.

Розанов Василь Федорович (архієпископ Гавриїл) / Н. М. Діанова // Одеські історики. Енциклопедичне видання. Т. 1 (початок ХІХ – середина ХХ ст.). – Одеса : Друкарський дім, 2009. – С. 323–326.

Співпраця православного духовенства Південної України з Одеським товариством історії і старожитностей / Н. М. Діанова // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Одеса, 2009. – № 10 (88). – С. 210–223. – (Науки : економіка, політологія, історія).

Успенський Костянтин Олександрович (єпископ Порфирій) / Н. М. Діанова // Одеські історики. Енциклопедичне видання. Т. 1 (початок ХІХ – середина ХХ ст.). – Одеса : Друкарський дім, 2009. – С. 409–412.

Херсонська єпархія на початку ХХ ст. // Записки історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса : Астропринт, 2009. – Вип. 20. – С. 103–113.

Зв'язки козацтва з православною церквою в документах ХІХ ст. / Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на Півдні України. Вип. 5. – Одеса, 2010. – С. 158–161.

Наукова діяльність протоієрея С. Петровського / Н. М. Діанова // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Одеса, 2010. – № 24 (125). – С. 198–204. – (Науки : економіка, політологія, історія).

Освітня діяльність вищого православного духовенства Херсонської єпархії у ХІХ ст. (за матеріалами Державного архіву Одеської області) / Н. М. Діанова // Наукові праці : наук.-метод. журнал. – Т. 120. – Вип. 107. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2010. – С. 49–52.

Співпраця духовенства Херсонської єпархії з Церковно-археологічним товариством Київської духовної академії / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Кн. 1. – Львів : Логос, 2010. – С. 321–327.

Херсонська єпархія наприкінці ХІХ ст. (на матеріалах міста Берислава) / Н. М. Діанова // Краєзнавство. – Київ, 2010. – № 3. – С. 142–147.

Архієпископ Димитрій (Муретов) як науковий та релігійний діяч / Н. М. Діанова // Гуржіївські історичні читання : зб. наукових праць. – Черкаси : Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького, 2011. – Вип. 4. – С. 94–97.

Архієпископ Никанор (Бровкович) як науковий та релігійний діяч / Н. М. Діанова // Наукові праці Запорізького національного університету. – Запоріжжя : ЗНУ, 2011. Вип. XXXI. – С. 326–329.

Взаємозв'язки вищого православного духовенства та одеської інтелігенції в другій половині ХІХ ст. / Н. М. Діанова // Інтелігенція і влада : громадсько-політичний наук. збірник. – Одеса : Астропринт, 2011. – Вип. 21. – Одеса. – С. 28–36.

Внесок єпископа Порфирія (Успенського) в розвиток історичної науки / Н. М. Діанова // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки : економіка, політологія, історія. – Одеса, 2011. – № 11. – С. 80–91.

Внесок архієпископа Гавриїла (Розанова) у вивчення церковних старожитностей Криму / Н. М. Діанова // Гілея : зб. наукових праць. – Спецвип. – К. : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2011. – С. 101–105.

До питання про кризу православної церкви в Херсонській єпархії на початку ХХ ст. / Н. М. Діанова // Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : зб. наук. праць III Міжнародної наук. конф. (15–16 квітня 2011 р.). – Одеса : ВМВ, 2011. – С. 321–325.

Наукова діяльність протоієрея А. Г. Лебединцева / Н. М. Діанова // Збірник наукових праць. Серія «Історія та географія». Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. – Вип. 41. – 2011. – С. 244–248.

Проповідницька діяльність Херсонських архієпископів у другій половині ХІХ ст. / Н. М. Діанова // Гілея : науковий вісник : зб. наукових праць. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2011. – Вип. 44 (№ 2). – С. 76–81.

Просвітницька діяльність архієпископа Херсонського і Одеського Никанора (Бровковича) / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні : науковий щорічник. Львів : Логос, 2011. – Кн. 1. – С. 293–299.

Протоієрей С. Серафимов як дослідник історії Південної України / Н. М. Діанова // Наддніпрянська Україна : історичні процеси, події, постаті : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ імені Олеся Гончара. – 2011. – Вип. 9. – С. 199–205.

Роль архієпископа Інокентія (Борисова) у відродженні православних святинь Криму / Н. М. Діанова // Сумський історико-архівний журнал. – Суми, 2011. – № 12–13. – С. 186–192.

Співпраця архієпископа Інокентія (Борисова) з О. С. Стурдзою / Н. М. Діанова // Пам'ять століть : історичний науковий та літературний журнал. – Київ, 2011. – № 3–4. – С. 40–47.

Участь православного духовенства в роботі Таврійської вченої архівної комісії / Н. М. Діанова // Гілея : науковий вісник : зб. наукових праць. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2011. – Вип. 50. – С. 42–47.

Діяльність Катеринославської вченої архівної комісії : церковно-релігійний аспект / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Львів : Логос, 2012. – С. 375–384.

Документи архівних установ Санкт-Петербурга про науково-історичну діяльність архієреїв Південної України у ХІХ ст. / Н. М. Діанова // Гілея : зб. наук. праць. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2012. – Вип. 66. – С. 259–262.

Козацька тематика у науковій спадщині В. О. Біднова / Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина : записки Відділу історії козацтва на Півдні України Науково-дослідного інституту козацтва Інституту історії України : зб. наук. праць. – Вип. 8. – Одеса : СПД-ФО Бровкін О. В., 2013. – С. 111–119.

Місіонерська діяльність архієпископа Никифора (Феотокі) на Півдні України / Н. М. Діанова // Чорноморський літопис : науковий журнал. – Миколаїв : Видавництво ЧДУ імені Петра Могили, 2012. – С. 58–62.

Постать архієпископа Інокентія (Борисова) в історичній літературі ХІХ ст. / Н. М. Діанова // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки : економіка, політологія, історія. – Одеса, 2012. – № 22 (174). – С. 304–313.

Православ'я у Новоросійському університеті / Н. М. Діанова // Інтелігенція і влада : громадсько-політичний науковий збірник. – Одеса : Астропринт. – 2012. – Вип. 27. – С. 30–38.

Дослідження науково-просвітницької діяльності архієпископа Інокентія (Борисова) в дореволюційній історіографії / Н. М. Діанова // Історіографічні дослідження в Україні : зб. наук. праць. – Київ, 2013. – Вип. 23. – С. 93–103.

Місіонерський аспект діяльності архієпископа Інокентія (Борисова) на півдні України / Н. М. Діанова // Історія релігій в Україні : науковий щорічник. Кн. І. Історія. – Львів : Логос, 2013. С. 419–426.

Проблема поширення штундизму в Херсонській єпархії у поглядах протоієрея І. Стрельбицького / Н. М. Діанова // Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : IV Міжнародна наук. конференція (Одеса, 26–27 квітня 2013 р.). – Одеса : ВМВ, 2013. – С. 88–92.

Архієпископ Херсонський і Одеський Димитрій (Ковальницький) / Н. М. Діанова // Гілея : збірник наукових праць. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2014. – Вип. 87. – № 8. – С. 86–90.

Болгарский вопрос в деятельности Херсонско-Таврического архиепископа Иннокентия (Борисова) / Н. Н. Дианова // Сборник в чест на проф. д. и. н. Стефан Дойнов. – София : БАН «Проф. Марин Дринов», 2014. – С. 144–150.

Діяльність православних братств на півдні України (кінець XIX – початок XX ст.) / Н. М. Діанова // Наукові праці Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2014. – Вип. 38. – С. 53–57.

Євгеній (Булгаріс) як перший архієрей Слов'янської і Херсонської єпархії / Н. М. Діанова // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – Вип. 229. – Т. 241. – С. 15–18.

Наративні джерела про діяльність Херсонського архієпископа Інокентія (Борисова) / Н. М. Діанова // Краєзнавство. – Київ, 2014. – № 1(86). – С. 107–112.

Проповідницька діяльність Херсонського архієпископа Никанора (Бровковича) / Н. М. Діанова // Гуржіївські читання : збірник наукових праць. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2014. – Вип. 7. – С. 161–164.

Професор Михайло Карпович Павловський (до 150-річчя Одеського національного університету імені І. І. Мечникова) / Н. М. Діанова // Наддніпрянська Україна : історичні процеси, події, постаті : зб. наук. пр. – Дніпро : Ліра. – 2014. – Вип. 2. – С. 159–168.

Ректор Одеської духовної семінарії Мартирій Федорович Чемена / Н. М. Діанова // Інтелігенція і влада : громадсько-політичний науковий збірник. Серія : Історія. – Вип. 30. – Одеса : Астропринт, 2014. – С. 271–278.

Світоч православ'я на землях кримських / Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на півдні України : зб. наук. праць. – Одеса : СПД-ФО Бровкін О. В., 2014. – Вип. 9. – С. 110–112. – Рец. на кн. : Калиновский В. В. «Древностей – и замечательных, и интересных, и красивых – непочатый уголок»: Церковное крымоведение (1837-1920): монография / под. ред. и вступ. ст. А. А. Непомнящего. – Киев; Симферополь : Антиква, 2012. – 340 с.

Ставлення Російської православної церкви до проблеми поширення штундизму на півдні України у ХІХ ст. / Н. М. Діанова // Гілея : зб. наукових праць. – Київ : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2014. – Вип. 80. – № 1. – С. 48–52.

Діяльність духовенства Одеського Спасо-Преображенського собору в другій половині ХІХ ст. (на основі джерел Державного архіву Одеської області) / Н. М. Діанова // Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : зб. наук. праць V Міжнародної наук. конф. (Одеса, 24–25 квіт. 2015 р.). – Одеса : ОНУ, 2015. – С. 93–97.

Тема війни в працях протоієрея Одеського Спасо-Преображенського собору С. Петровського / Н. М. Діанова // Держава і церква в новітній історії України : зб. наук. статей за матеріалами V Всеукр. наук. конф. «Держава і церква в новітній історії України». – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2015. – С. 256–261.

Historia rozwoju katolickiej sieci parafialnej w diecezji Tyraspolskiej w XIX wieku na podstawie materialow Panstwowego Archiwum Obwodu Odeskiego / N. M. Dianova // Archiwa Biblioteki i Muzea Koscielne. Organ osborka archwow, bibliotek i muzeow koscielnych w Katolickim uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. – Lublin : Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 2015. – V. 103. – P. 33–38.

Заснування й розвиток міст Південної України (кінець ХVІІІ – середина ХІХ ст.) / Н. М. Діанова // Лицарі Дикого Поля. Плугом і мушкетом. Український шлях до Чорного моря. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. – С. 285–300.

Научно-исторический аспект деятельности православного духовенства Бессарабии (конец XIX – начало XX вв.) / Н. Н. Дианова // *Danubius*. – 2016. – Вип. XXXIV. – Р. 119–127.

Розвиток римо-католицької церкви в Одесі у XIX ст. (на матеріалах Державного архіву Одеської області) / Н. М. Діанова // *Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на півдні України : зб. наук. праць*. – Одеса : СПД-ФО Бровкін О. В., 2016. – Вип. 11. – С. 39–48.

The Scientific and Educational Activity of the Graduates of the Kiev Spiritual Academy in the South of Ukraine / N. Dianova // *Danubius. Supplement. Economy, Society, Culture and Politics in Southern Ukraine during the XVIIIth – XXth centuries*. Editura. – 2016. – XXXIV. – Р. 43–50.

Інтелектуальне оточення архієпископа Інокентія (Борисова) на прикладі Філарета (Гумилевського) / Н. М. Діанова // *Інтелектуальна історія та духовна спадщина України XIX ст. : зб. наук. праць*. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2017. – С. 96–103.

Інтелектуальні зв'язки митрополита Української Греко-Католицької Церкви Андрея Шептицького з православним митрополитом Антонієм (Храповицьким) / Н. М. Діанова // *Емінак : науковий щоквартальник*. – Київ–Миколаїв, 2017. – Т. 3. – № 3 (липень-вересень). – С. 47–52.

Науково-богословська діяльність московського митрополита Макарія (Булгакова) в оцінці ієрархів Південної України / Н. М. Діанова // *Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : зб. наук. праць*. Вип. 6. – Херсон : ФОП Грінь Д. С., 2017. – С. 124–129.

Формування міського населення та релігійні аспекти соціокультурного розвитку краю в першій половині XIX ст. // *Життя фронтиру : соціокультурна історія українського Придунав'я (нариси)* / Н. В. Агафонова, О. А. Бачинська, І. Г. Верховцева, Т. Г. Гончарук., Н. М. Діанова., О. К. Луньова. – Ізмаїл : Ірбіс, 2017. – С. 138–151.

Єдиновірська церква Наддніпрянської України в структурі РПЦ (XIX – початок XX ст.) / Н. М. Діанова // *Roxolania Historica* : наук. збірник / редкол. : Ю. А. Святець (гол. ред.) та ін. – Дніпро : Ліра, 2018. – С. 105–118.

Особливості соціально-економічного розвитку Південної України в першій половині XIX ст. у контексті досліджень М. Є. Слабченка / Н. М. Діанова // *Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на півдні України* : зб. наук. праць. – Одеса : Бондаренко М. О., 2018. – Вип. 13. – С. 15–23.

Розбудова УГКЦ на Одещині на початку XXI ст. // *Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри* : зб. наук. праць. – Вип. 7. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. – С. 112–117.

Українська інтелігенція в контексті становлення модерної нації / Н. М. Діанова // *Вісник ОНУ*. – Одеса, 2019. – Т. 24. – Вип. 1 (21). – С. 189–192. – (Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство). – Рец. на кн. : Світленко С. І. Українське XIX століття: етнонаціональні, інтелектуальні та історіософські контексти : зб. наук. пр. – Дніпро : ЛІРА, 2018. – 480 с.

Історія розбудови Одеського храму Казанської ікони Божої Матері / Н. М. Діанова // *Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на півдні України* : зб. наук. праць. – Одеса : Бондаренко М. О., 2020. Вип. 15. – С. 17–24.

Катеринославська духовна семінарія на тлі історичних реалій початку XX ст. / Н. М. Діанова // *Універсум історії та археології* : наук. журнал. – Дніпро, 2020. – Т. 3 (28). – Вип. 2. – С. 53–60.

Просвітницька діяльність професора і протоієрея Г. І. Попруженка / Н. М. Діанова // *Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри* : зб. наук. праць. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. – Вип. 8. – С. 102–108.

Творчий шлях і наукова школа історика / Н. М. Діанова, Т. Г. Гончарук // *Бібліотечний Меркурій*. – Одеса, 2021. – Вип. 2 (16). – С. 169–171.

Формування польської громади в Одесі (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) / Н. М. Діанова // За сонячним годинником Клію. Бачинська Олена Анатоліївна : матеріали до біобібліографії. Студії на пошану наукового керівника (з нагоди 30-річчя наукової діяльності та ювілею з дня народження) / наук. ред. : Т. Г. Гончарук, Н. М. Діанова; відп. ред. М. О. Подрезова. – Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2021. – С. 205–211.

Дослідження християнського сходу в науковій спадщині єпископа Порфирія (Успенського) / Н. М. Діанова, О. А. Бачинська // Східний світ. – Київ, 2022. – № 2. – С. 36–48.

Одеса в інтеграційних процесах XIX ст. / Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина : записки Відділу історії козацтва на півдні України: зб. наук. праць. – Одеса : ФОП Бондаренко М., 2022. – Вип. 17. – С. 64–71.

Концепція державотворення в діяльності митрополита Андрея Шептицького / Н. М. Діанова, А. О. Ягупова // Старожитності Лукомор'я : науковий електронний історичний журнал. – Миколаїв, 2023. – № 1 (16). – С. 49–57.

Розвиток Римо-католицької церкви на Одещині (кінець XX – початок XXI ст.) / Н. М. Діанова // Чорноморська минувшина : записки Відділу історії козацтва на півдні України : зб. наук. праць / за ред. В. А. Смолія. – Одеса : ФОП Бондаренко М., 2023. – Вип. 18. – С. 86–93.

Український фактор у православному житті Одеси (кінець XVIII – початок XX ст.) / Н. М. Діанова // Причорномор'я : історико-правовий, мовний, етнокультурний та релігійний виміри : зб. наук. праць. – Одеса : Олді+, 2023. – Вип. 9. – С. 79–86.

Єврейський фактор в історії Одеси XIX ст. / Н. М. Діанова // АО : Nomina nuda tenemus. Меморіальні читання А. О. Добролюбського : добірка наукових статей / Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2024. – Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2024. – С. 153–158.

Заснування Одеси : дослідження проблеми датування в історичній літературі / О. А. Малога, Н. М. Діанова // Історична, краєзнавча та літературна Одещина :

зб. наук. праць / Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2024. – С. 68–75.

Публікації в закордонних виданнях

Nineteenth Century Jewish Odessa / N. Dianova // The Odessa Connection. – Diplomatic Academy of Vienna / Ed. by : Melanie Sully, 2008. – P. 61–67.

Die Predigtstätigkeit des Erzbischofs Innokentij (Borisov) von Cherson-Tavrijsk / N. Dianova // Ostkirchliche Studien. – 2012. – № 61. – P. 284–292.

Болгарский вопрос в деятельности Херсонско-Таврического архиепископа Иннокентия (Борисова) / Н. Н. Дианова // Сборник в чест на проф. д. и. н. Стефан Дойнов. – София : Академично издателство «Проф. Марин Дринов», 2014. – С. 144–150.

Historia rozwoju katolickiej sieci parafialnej w diecezji Tyraspolskiej w XIX wieku na podstawie materialow Panstwowego Archiwum Obwodu Odeskiego / N. Dianova // Archiwa Biblioteki i Muzea Koscielne. Organ osborka archwow, bibliotek i muzeow koscielnych w Katolickim uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. – Lublin : Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II., 2015. – V. 103. – P. 33–38.

The Scientific and Educational Activity of the Graduates of the Kiev Spiritual Academy in the South of Ukraine / N. Dianova // Danubius. Supliment. Economy, Society, Culture and Politics in Southern Ukraine during the XVIIIth – XXth centuries. Editura. – 2016. – XXXIV. – P. 43–50.

Научно-исторический аспект деятельности православного духовенства Бессарабии (конец XIX – начало XX вв.) / Н. Н. Дианова // Danubius. – 2016. – Вып. XXXIV. – С. 119–127.

Тези доповідей на конференціях

Голодомор 1932 –1933 рр. та його соціально-економічні наслідки в Одесі та на Одещині / Н. М. Фроюк (Н. М. Діанова) // Одесі – 200 : тези доповідей Міжнародної наук.-теорет. конф., присвяченої 200-річчю м. Одеса у 2–х ч. (Одеса, 6–8 верес. 1994 р.) / ОДУ імені І. І. Мечникова. Центр по вивченню зовнішньополітичних концепцій; Одеське товариство краєзнавців. – Одеса : [б. в.], 1994. – Ч. I. – С. 32–35.

Внесок М. Є. Слабченка у дослідження соціально-економічного розвитку Південної України у дореформений період / В. П. Ващенко, Н. М. Фроюк (Н. М. Діанова) // Тези доповідей VII Всеукр. наук. конф. «Історичне краєзнавство в Україні : традиції і сучасність» (Черкаси, 19–21 вересня 1995 р.). – Черкаси : [б. в.], 1995. – Ч. I. – С. 111–112.

Проблема викладання історії України студентам негуманітарних факультетів / Н. М. Діанова // Тези доповідей міської науково-практичної конференції «Проблеми вивчення українознавчих дисциплін у вузах Одеси». – Одеса : [б. в.], 1999. – С. 104–106.

Вплив Київської духовної академії на наукову і культурну діяльність духовенства Південної України в XIX ст. / Н. М. Діанова // Народний Рух України : місце в історії та політиці : матеріали VIII Всеукр. наук. конф., присвяченої 20-річчю Незалежності України (Одеса, 25–26 травня 2011 р.). – Одеса : Одеський національний політехнічний університет, 2011. – С. 109–115.

Документи архівних установ про наукову діяльність єпископа Порфирія (Успенського) / Н. М. Діанова // Церква – наука – суспільство : питання взаємодії. Матеріали Тринадцятої Міжнародної наукової конференції (Київ, 27–29 трав. 2015 р.). – Київ : Нац. Києво-Печер. іст.-культур. заповідник. – 2015. – С. 204–206.

Місце Покровської єдиновірської церкви в історії Одеси / Н. М. Діанова // Кочубеїв – Хаджибей – Одеса : матеріали Першої Всеукраїнської наукової

конференції, присвяченої 600-річчю міста (Одеса, 28-29 трав. 2015 р.). – Одеса : Політехперіодика, 2015. – С. 43–46.

Матеріали Державного архіву Одеської області про наукову діяльність архієпископа Херсонського і Таврійського Інокентія (Борисова) / Н. М. Діанова // Архів. Історія. Сучасність : матеріали II Міжнародної наук.-практ. конференції, присвяченої 95-річчю Державного архіву Одеської області (1920–2015) (Одеса, 3–4 верес. 2015 р.). – Одеса : Бондаренко М. О., 2016. – Вип. 2. – С. 117–121. – (Праці Державного архіву Одеської області, Т. XLV).

Голодомор 1932-1933 рр. на Одещині у висвітленні документальних матеріалів / Н. М. Діанова // Революції в Україні ХХ-ХХІ століття : співзвуччя епох : Матеріали Міжнародної наук. конференції, присвяченої вшануванню пам'яті жертв трагічних подій, які отримали назву «Великий терор 1937–1938 рр.». – Одеса : ОДУВС, 2018. – С. 70–76.

Розвиток Катеринославської духовної семінарії на початку ХХ ст. / Н. М. Діанова // IV Всеукраїнські Яворницькі наукові читання, присвячені 165-річчю від дня народження академіка Д. І. Яворницького (Дніпро, 6 листоп. 2020). – Дніпро : Ліра, 2020. – С. 138–140.

Церква, як важливий елемент державотворчих традицій та повсякденного життя задунайського козацтва / Н. М. Діанова, О. А. Бачинська // Актуальні питання вдосконалення законодавства України у сучасних умовах розвитку держави, присвяченої пам'яті професора Л. В. Багрія-Шахматова : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Одеса, 20 трав. 2022 р.) / Одеський національний морський університет. – Одеса : Бондаренко М. А., 2022. – С. 18–20.

Навчальні посібники та методичні видання

Історія релігії та церкви в Україні : навч. посіб. до спец. курсу для студентів істор. факультету. Ч. I : IX – XIX ст. Одеса : Астропринт, 2006. – 104 с.

Історія релігії та церкви в Україні в національному та європейському контекстах : навч. посіб. для студентів спец. 032 «Історія та археологія» спеціалізації «Історія України у світовому контексті» / Н. М. Діанова. – Одеса : ОДУ імені І. І. Мечникова, 2019. – 252 с.

Методичні рекомендації до курсу «Історія України» (для неспеціальних факультетів) / Н. М. Діанова, О. А. Бачинська, Т. С. Вінцковський. – Одеса : Астропринт, 2003. – 40 с.

Методичні рекомендації до курсу «Християнство на півдні України» / Н. М. Діанова. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2014. – 24 с.

Методичні рекомендації до спецкурсу «Історія релігії та церкви в Україні» / Н. М. Діанова. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2014. – 23 с.

Україна в національному та світовому інтеграційних процесах : метод. реком. з нормативного курсу для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 032 «Історія та археологія» / Н. М. Діанова, Л. В. Новікова. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2020. – 64 с.

Наукова діяльність православного духовенства в контексті розвитку історичної науки : методичні рекомендації з вибіркового курсу для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня, спец. 032 «Історія та археологія». – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2021. – 32 с.

Методичні рекомендації до дисципліни «Нова історія України кінець XVIII ст. – 1914 р.» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія) / Н. М. Діанова. – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2023. – 39 с.

Навчальна програма стажування «Археологія України» для педагогічних та науково-педагогічних працівників / Н. М. Діанова, О. П. Секерська. – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2024. – 12 с.

Навчальна програма стажування «Історія України» для педагогічних та науково-педагогічних працівників / Н. М. Діанова, А. В. Красножон,

В. А. Савченко, О. Г. Серета, О. П. Сєкерська. – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2024. – 14 с.

Методичні рекомендації до дисципліни «Історія релігії та церкви в Україні» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014

Середня освіта (Історія) / Н. М. Діанова. – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2024. – 30 с.

УЧАСТЬ У НАУКОВИХ ЗАХОДАХ

1. Одесі – 200 : Міжнародна науково-теоретична конференція, присвячена 200-річчю м. Одеса (Одеса, 6–8 вересня 1994 р.).
2. Академік М. Є. Слабченко : наукова спадщина і життєвий шлях : Одеська обласна краєзнавча наукова конференція (Одеса, 28–29 березня 1995 р.).
3. Історичне краєзнавство в Україні : традиції і сучасність : VII Всеукраїнська наукова конференція (Черкаси, 19–21 вересня 1995 р.).
4. Проблеми вивчення українознавчих дисциплін в вузах Одеси : матеріали науково-практичної конференції (Одеса, 11–12 травня 1999 р.).
5. Круглий стіл, присвячений трагічній 70-й річниці Голодомору в Україні 1932–1933 рр. (Одеса, 3 грудня 2003 р.).
6. Україна і Росія : досвід історичних зв'язків та перспективи співробітництва : Всеукраїнська науково-теоретична конференція (Кривий Ріг, 23–24 березня 2004 р.).
7. Історія релігій в Україні : XIV Міжнародна конференція (Львів, 16–18 травня 2004 р.).
8. Німці в історії Київського університету : Міжнародна наукова конференція (Київ, 25–26 травня 2004 р.).
9. Образ міста в контексті історії, філософії, культури : Міжнародна конференція (Київ, 30 вересня–2 жовтня 2004 р.).
10. Історія релігій в Україні : XV Міжнародна конференція (Львів, 16–18 травня 2005 р.).
11. Релігія і церква в історії України : Міжнародна наукова конференція (Полтава, 14–16 вересня 2005 р.).
12. Радянська влада проти свободи сумління : Всеукраїнська міжконфесійна наукова конференція, присвячена 60-й річниці Львівського псевдособору (Одеса, 19 березня 2006 р.).

13. Історія релігій в Україні : XVI Міжнародна наукова конференція (Львів, 16–18 травня 2006 р.).
14. Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : Міжнародна науково-практична конференція (Одеса, 26 жовтня 2007 р.).
15. Історія релігій в Україні : XVII Міжнародна наукова конференція (Львів, 15–17 травня 2007 р.).
16. Митрополит Андрей Шептицький : церковно-релігійна та громадсько-політична діяльність : Всеукраїнська наукова конференція (Одеса, 22–23 березня 2007 р.).
17. Історія релігій в Україні : XVIII Міжнародна наукова конференція (Львів, 13–15 травня 2008 р.).
18. Причорноморський регіон у контексті європейської політики : Міжнародна науково-практична конференція (Одеса, 4–5 вересня 2008 р.).
19. Роль і значення Одеської еміграції : Міжнародна науково-практична конференція (Одеса, 17 вересня 2008 р.).
20. Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : II Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 65-й річниці визволення Одеси від окупантів (Одеса, 10–11 квітня 2009 р.).
21. 64-а наукова конференція професорсько-викладацького складу і наукових працівників. Секція : Історичні науки (Одеса, 25–27 листопада 2009 р.).
22. Історія релігій в Україні : XX Міжнародна наукова конференція (Львів, 13–15 травня 2010 р.).
23. Історія України крізь призму мікроісторії та історії повсякденності : Всеукраїнська наукова конференція (Київ, 16 вересня 2010 р.).
24. 65-а наукова конференція професорсько-викладацького складу і наукових працівників. Секція : Історичні науки (Одеса, 24 листопада 2010 р.).
25. Краєзнавство і учитель – 2011 : Всеукраїнська наукова конференція (Харків, 25 лютого 2011 р.).

26. Південь України : етно-історичний, мовний, культурний та релігійний виміри : III Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 70-річчю оборони міста-героя Одеси (Одеса, 15–16 квітня 2011 р.).
27. Історія релігій в Україні : XXI Міжнародна наукова конференція (Львів, 23–26 травня 2011 р.).
28. 67-а наукова конференція професорсько-викладацького складу і наукових працівників. Секція : Історичні науки (Одеса, 29 листопада 2012 р.).
29. Народний рух України : місце в історії та політиці : VIII Всеукраїнська наукова конференція (Одеса, 25-26 травня 2011 р.).
30. Качество государственного управления в Черноморском регионе : Міжнародна наукова конференція (Одеса, 27 травня 2011 р.)
31. П'яті Міжнародні Гуржіївські читання (з нагоди 150-річчя Великої реформи 1861 р.) (Черкаси, 23–24 вересня 2011 р.).
32. Історія релігій в Україні : XXII Міжнародна наукова конференція (Львів, 10–13 травня 2012 р.).
33. Південна Україна : козацька та після козацька доба (XVI–XX ст.) : Міжнародні наукові читання (Одеса, 26–27 трав. 2012 р.).
34. Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний : Могилянські читання – 2012. Щорічна науково-методична конференція (Миколаїв, 29 жовтня – 2 листопада 2012 р.).
35. Етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : IV Міжнародна наукова конференція (Одеса, 26–27 квітня 2013 р.)
36. Історія релігій в Україні : XXIII Міжнародна наукова конференція (Львів, 10–13 травня 2013 р.).
37. Етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : IV Міжнародна наукова конференція (Одеса, 26–27 квітня 2013 р.).
38. Історія релігій в Україні : XXIII Міжнародна наукова конференція (Львів, 10–13 травня 2013 р.).

39. *Transgressing Borders, Meeting the Others, Law, History and Symbolic Spaces in Eastern Europe* : 3rd Edition of the International Scientific Conference. Romanian-Ukrainian Historiographical Interferences (Galati, Romania, 8-10 November 2013).
40. 69-й наукова конференція професорсько-викладацького складу і наукових працівників. Секція : Історичні науки (Одеса, 27 листопада 2014 р.).
41. Південь України : етно-історичний, мовний, культурний та релігійний виміри : V Міжнародна наукова конференція (Одеса, 24–25 квітня 2015 р.).
42. Церква – наука – суспільство : питання взаємодії : 13-та Міжнародна наукова конференція (Київ, 27–29 травня 2015 р.).
43. Кочубеїв – Хаджибей – Одеса : 1-а Всеукраїнська наукова конференція, присвячена 600-річчю міста (Одеса, 28–29 травня 2015 р.).
44. Архів. Історія. Сучасність : 2-а Міжнародна наукова-практична конференція (Одеса, 3–4 вересня 2015 р.).
45. Одеса і Південь України в українській і польській історіографії : Міжнародна наукова конференція (Одеса, 2–5 вересня 2015 р.).
46. Держава і церква в новітній історії України : V Всеукраїнська наукова конференція (Полтава, 19–20 листопада 2015 р.).
47. 70-а наукова конференція професорсько-викладацького складу і наукових працівників. Секція : Історичні науки (Одеса, 26 листопада 2015 р.).
48. Митрополит Київський та Галицький Антоній (Храповицький) – філософ, богослов, церковний діяч : Міжнародна наукова конференція (Чернігів, 19–20 листопада 2016 р.).
49. 71-а наукова конференція професорсько-викладацького складу і наукових працівників. Секція : Історичні науки (Одеса, 24 листопада 2016 р.).
50. Патріарх Йосиф Сліпий : знайомий і незнаний : Науковий симпозиум (Одеса, 17 березня 2017 р.).
51. Південь України : етно-історичний, мовний, культурний та релігійний виміри : VI Міжнародна наукова конференція (Одеса, 28–29 квітня 2017 р.).

52. Одеський Рішельєвський ліцей : історія та сучасність : круглий стіл (Одеса, 17 травня, 2017 р.).
53. Інтелектуальна історія та духовна спадщина України XIX ст. : Міжнародна наукова конференція (Одеса, 21–22 вересня 2017 р.).
54. Держава і церква в новітній історії України : VI Всеукраїнська наукова конференція (Полтава, 25–26 жовтня 2017 р.).
55. Читання імені академіка М. Є. Слабченка : Всеукраїнська наукова конференція (Одеса, 24–25 листопада 2017 р.).
56. 72-а наукова конференція професорсько-викладацького складу і наукових працівників. Секція : Історичні науки (Одеса, 30 листопада 2017 р.).
57. Революції в Україні XX-XXI століття : співзвуччя епох : Міжнародна наукова конференція, присвячена вшануванню пам'яті жертв трагічних подій, які отримали історичну назву «Великий терор 1937–1938 рр.» (Одеса, 20 квітня 2018 р.).
58. Четверті Череванівські наукові читання (на пошану професора А. С. Череваня : Всеукраїнська наукова конференція (Полтава, 25–26 жовтня 2018 р.).
59. Наддніпрянська Україна : проблеми історії, освіти, науки та духовно-культурного життя» : IV Всеукраїнська наукова конференція, присвячена 100-річчю Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (Дніпро, 5 жовтня 2018 р.).
60. Південь України : етно-історичний, мовний, культурний та релігійний виміри : VII Міжнародна наукова конференція (Одеса, 17–18 травня 2019 р.).
61. Держава і церква в новітній історії України : VII Всеукраїнська наукова конференція (Полтава, 17–18 жовтня 2019 р.).
62. Україна доби модернізації XIX-XX ст. : соціум, цінності, життєві практики : Всеукраїнська науково-практична конференція (Херсон, 30 квітня 2020 р.).

63. Сучасні проблеми національно-культурної ідентичності : регіональний вимір : Всеукраїнська науково-теоретична конференція (Полтава, 24–25 вересня 2020 р.).
64. History, Spirituality, Culture : 6th Edition International conference (Romania, Galati, 29–30 October 2020).
65. IV Всеукраїнські Яворницькі наукові читання, присвячені 165-річчю від дня народження Д. І. Яворницького (Дніпро, 6 листопада 2020 р.).
66. Південь України : етно-історичний, мовний, культурний та релігійний виміри : VIII Міжнародна наукова конференція (Одеса, 4–5 червня 2021 р.).
67. Актуальні питання вдосконалення законодавства України у сучасних умовах розвитку держави : Міжнародна наукова конференція (Одеса, 20 травня 2022 р.).
68. Причорномор'я : історико-правовий, мовний, етнокультурний та релігійний виміри : IX Міжнародної наукової конференції (Одеса, 31 трав. 2023 р.).
69. Переосмислення України та Європи : нові виклики для істориків : міжнародний конгрес (Литва, Вільнюс, 15–17 вересня 2023 р.).
70. Держава і Церква в Новій і Новітній історії України : IX Міжнародна наукова конференція (Полтава, 26–27 жовтня 2023 р.).
71. Історична, краєзнавча та літературна Одещина : I Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених, аспірантів та студентів (Одеса, 14-15 березня 2024 р.).
72. Актуальні проблеми археологічних та історичних досліджень Північного Причорномор'я : I Міжнародний науково-практичний круглий стіл з нагоди 75-річчя з дня народження професора А. О. Добролюбського (Одеса, 18 квітня 2024 р.).

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ПРАЦЬ

- Архієпископ Дмитрій (Муретов) як науковий та релігійний діяч – 2011
- Архієпископ Никанор (Бровкович) як науковий та релігійний діяч – 2011
- Архієпископ Херсонський і Одеський Дмитрій (Ковальницький) – 2014
- Болгарский вопрос в деятельности Херсонско-Таврического архиепископа Иннокентия (Борисова) – 2014
- Борисов Іван Олексійович (архієпископ Інокентій) – 2009
- Взаємозв'язки вищого православного духовенства та одеської інтелігенції в другій половині XIX ст. – 2011
- Вклад етнічних груп Одеси у розвиток зовнішньої торгівлі в кінці XVIII – першій половині XIX ст. – 1997
- Внесок архієпископа Гавриїла (Розанова) у вивчення церковних старожитностей Криму – 2011
- Внесок вищого православного духовенства Одеси в розвиток світської освіти у другій половині XIX ст. – 2010
- Внесок вищого православного духовенства Південної України у розвиток історичної науки і освіти (кінець XVIII – початок XX ст. – 2012
- Внесок єпископа Порфирія (Успенського) в розвиток історичної науки – 2011
- Внесок М. Є. Слабченка у дослідження соціально-економічного розвитку Південної України у дореформений період – 1995
- Вплив Київської духовної академії на наукову і культурну діяльність духовенства Південної України в XIX ст. – 2011
- Голодомор 1932 –1933 рр. та його соціально-економічні наслідки в Одесі та на Одещині – 1994
- Голодомор 1932-1933 рр. на Одещині у висвітленні документальних матеріалів – 2018
- Динаміка чисельності міського населення Південної України в кінці XVIII – першій половині XIX ст. – 1998

Діяльність духовенства Одеського Спасо-Преображенського собору в другій половині XIX ст. (на основі джерел Державного архіву Одеської області) – 2015

Діяльність Катеринославської вченої архівної комісії : церковно-релігійний аспект – 2012

Діяльність православних архієреїв Херсонської єпархії (кінець XVIII – початок XX ст.) – 2022

Діяльність православних братств на півдні України (кінець XIX – початок XX ст.) – 2014

До питання про кризу православної церкви в Херсонській єпархії на початку XX ст. – 2011

Документи архівних установ про наукову діяльність єпископа Порфирія (Успенського) – 2015

Документи архівних установ Санкт-Петербурга про науково-історичну діяльність архієреїв Південної України у XIX ст. – 2012

Дослідження науково-просвітницької діяльності архієпископа Інокентія (Борисова) в дореволюційній історіографії – 2014

Дослідження розвитку православної церкви на півдні України – 2006

Дослідження християнського сходу в науковій спадщині єпископа Порфирія (Успенського) – 2022

Етнічний склад населення міст Південної України у дореформений період (на основі джерел Санкт-Петербурзьких архівів) – 2001

Етнічний склад населення Одеси в кінці XVIII – першій половині XIX ст. – 1996

Етно-соціальний склад населення Одеси у дореформений період в історіографії – 1996

Євгеній (Булгаріс) як перший архієрей Слов'янської і Херсонської єпархії – 2014

Єврейське населення міст Південної України у першій половині XIX століття – 2005

Єврейський фактор в історії Одеси XIX ст. – 2024

Єдиновірська церква Наддніпрянської України в структурі РПЦ (XIX – початок XX ст.) – 2018

Життя та діяльність архієпископа Херсонського і Таврійського Інокентія (Борисова) – 2005

Заснування й розвиток міст Південної України (кінець XVIII – середина XIX ст.) – 2016

Заснування Одеси : дослідження проблеми датування в історичній літературі – 2024

Зв'язки козацтва з православною церквою в документах XIX ст. – 2010

Інтелектуальне оточення архієпископа Інокентія (Борисова) на прикладі Філарета (Гумилевського) – 2017

Інтелектуальні зв'язки митрополита Української Греко-Католицької Церкви Андрея Шептицького з православним митрополитом Антонієм (Храповицьким) – 2017

Історія перших православних храмів в Одесі – 1997

Історія релігії та церкви в Україні в національному та європейському контекстах : навч. посіб. – 2019

Історія релігії та церкви в Україні : навч. посіб. – 2006

Історія розбудови Одеського храму Казанської ікони Божої Матері – 2020

Катеринославська духовна семінарія на тлі історичних реалій початку XX ст. – 2020

Козацька тематика в працях катеринославських ієрархів другої половини XIX ст. – 2012

Козацька тематика у науковій спадщині В. О. Біднова – 2013

Концепція державотворення в діяльності митрополита Андрея Шептицького – 2022

Кристалізація українсько-російських відносин як консолідуєчий фактор в процесі заселення та розвитку міст Південної України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) – 2004

Матеріали Державного архіву Одеської області про наукову діяльність архієпископа Херсонського і Таврійського Інокентія (Борисова) – 2015

Методичні рекомендації до дисципліни «Нова історія України (кінець XVIII ст. – 1914 р.)» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія) – 2023

Методичні рекомендації до курсу «Історія України» (для неспеціальних факультетів) – 2003

Методичні рекомендації до курсу «Християнство на півдні України» – 2014

Методичні рекомендації до спецкурсу «Історія релігії та церкви в Україні» – 2014

Місіонерська діяльність архієпископа Никифора (Феотокі) на Півдні України – 2012

Місіонерський аспект діяльності архієпископа Інокентія (Борисова) на півдні України – 2013

Місце Покровської єдиновірської церкви в історії Одеси – 2015

Навчальна програма стажування «Археологія України» для педагогічних та науково-педагогічних працівників – 2024

Навчальна програма стажування «Історія України» для педагогічних та науково-педагогічних працівників – 2024

Наративні джерела про діяльність Херсонського архієпископа Інокентія (Борисова) – 2014

Наукова діяльність православного духовенства в контексті розвитку історичної науки – 2021

Наукова діяльність протоієрея А. Г. Лебединцева – 2011

Наукова діяльність протоієрея С. Петровського – 2010

Науково-богословська діяльність московського митрополита Макарія (Булгакова) в оцінці ієрархів Південної України – 2017

Науково-просвітницька діяльність випускників Київської духовної академії на півдні України – 2009

Науково-просвітницька діяльність вищого православного духовенства Південної України (кінець XVIII – початок XX ст.) : автореф. ... докт. істор. наук – 2013

Науково-просвітницька діяльність вищого православного духовенства Південної України (кінець XVIII – початок XX ст.) : дис. ... докт. істор. наук – 2013

Науково-релігійна діяльність єпископа Порфирія (Успенського) – 2007

Науково-релігійна спадщина архієпископа Гавриїла (Розанова) як джерело з історії Південної України – 2006

Научно-исторический аспект деятельности православного духовенства Бессарабии (конец XIX – начало XX вв.) – 2016

Одеса в інтеграційних процесах XIX ст. – 2022

Освітня діяльність вищого православного духовенства Херсонської єпархії у XIX ст. (за матеріалами Державного архіву Одеської області) – 2010

Особливості виникнення та розбудови міст Південної України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) – 2000

Особливості соціально-економічного розвитку Південної України в першій половині XIX ст. у контексті досліджень М. Є. Слабченка – 2018

Особливості формування населення Одеси (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) – 2007

Петровський Сергій Васильович – 2009

Питання екології України XVII – першої половини XIX ст. в дослідженнях М. Є. Слабченка – 1995

Постать архієпископа Інокентія (Борисова) в історичній літературі XIX ст. – 2012

Православ'я у Новоросійському університеті – 2012

Приречені на смерть – 1993

Проблема викладання історії України студентам негуманітарних факультетів – 1999

Проблема поширення штундизму в Херсонській єпархії у поглядах протоієрея І. Стрельбицького – 2013

Провідні стани та соціальні групи в містах Південної України у дореформений період – 2003

Проповідницька діяльність Херсонських архієпископів у другій половині ХІХ ст. – 2011

Проповідницька діяльність Херсонського архієпископа Никанора (Бровковича) – 2014

Просвітницька діяльність архієпископа Херсонського і Одеського Дмитрія (Муретова) – 2007

Просвітницька діяльність архієпископа Херсонського і Одеського Никанора (Бровковича) – 2011

Просвітницька діяльність Михайла Карповича Павловського – 2008

Просвітницька діяльність професора і протоієрея Г. І. Попруженка – 2021

Протоієрей С. Серафимов як дослідник історії Південної України – 2011

Професор Михайло Карпович Павловський (до 150-річчя Одеського національного університету імені І. І. Мечникова) – 2014

Ректор Одеської духовної семінарії Мартирій Федорович Чемена – 2014

Розанов Василь Федорович (архієпископ Гавриїл) – 2009

Розбудова УГКЦ на Одещині на початку ХХІ ст. – 2019

Розвиток Катеринославської духовної семінарії на початку ХХ ст. – 2020

Розвиток православ'я на півдні України кінець ХVІІІ – початок ХХ ст. (на матеріалах Херсонської губернії та Південної Бессарабії) : бібліографічний покажчик – 2010

Розвиток римо-католицької церкви в Одесі у ХІХ ст. (на матеріалах Державного архіву Одеської області) – 2016

Розвиток Римо-католицької церкви на Одещині (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). – 2023

Роль архієпископа Інокентія (Борисова) у відродження православних святинь Криму – 2011

Роль католицького населення у розвитку міст Південної України в першій половині ХІХ ст. – 2008

Роль православного духовенства Херсонської губернії у розвитку освіти в першій половині ХІХ ст. – 2006

Світоч православ'я на землях кримських – 2014

Співпраця архієпископа Інокентія (Борисова) з О. С. Стурдзою – 2011

Співпраця духовенства Херсонської єпархії з Церковно-археологічним товариством Київської духовної академії – 2010

Співпраця православного духовенства Південної України з Одеським товариством історії і старожитностей – 2009

Ставлення Російської православної церкви до проблеми поширення штундизму на півдні України у ХІХ ст. – 2014

Становлення та розвиток християнства в Одесі у першій половині ХІХ століття – 2004

Стражеско М. Д. – 1999

Творчий шлях і наукова школа історика – 2021

Тема війни в працях протоієрея Одеського Спасо-Преображенського собору С. Петровського – 2015

Тема козацтва у науковій спадщині архієпископа Гавриїла (Розанова) – 2008

Україна в національному та світовому інтеграційних процесах : метод. реком. з нормативного курсу для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 032 «Історія та археологія» – 2020

Українська інтелігенція в контексті становлення модерної нації – 2019

Український фактор у православному житті Одеси (кінець XVIII – початок XX ст.) – 2023

Успенський Костянтин Олександрович (єпископ Порфирій) – 2009

Участь православного духовенства в роботі Таврійської вченої архівної комісії – 2010

Формування етно-конфесійної структури населення міст Південної України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) – 2010

Формування єврейської етнічної общини в Одесі та її розвиток у дореформений період – 1999

Формування міського населення та релігійні аспекти соціокультурного розвитку краю в першій половині XIX ст. – 2017

Формування населення міст Південної України у дореформений період (кінець XVIII – 1861 р.) : автореф. ... канд. істор. наук – 2003

Формування населення міст Південної України у дореформений період (кінець XVIII – 1861 р.) : дис... канд. істор. наук – 2003

Формування польської громади в Одесі (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) – 2021

Формування та розвиток німецьких колоній у містах Південної України в кінці XVIII – першій половині XIX ст. – 2004

Херсонська єпархія на початку XX ст. – 2009

Херсонська єпархія наприкінці XIX ст. (на матеріалах міста Берислава) – 2010

Церква, як важливий елемент державотворчих традицій та повсякденного життя задунайського козацтва – 2023

Церковно-релігійна діяльність митрополита Андрея Шептицького – 2007

Die Predigtstätigkeit des Erzbischofs Innokentij (Borisov) von Cherson-Tavrijsk – 2012

Historia rozwoju katolickiej sieci parafialnej w diecezji Tyraspolskiej w XIX wieku na podstawie materialow Panstwowego Archiwum Obwodu Odeskiego – 2015

Nineteenth Century Jewish Odessa – 2008

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Агафонова Н. В.

Андрей Шептицький, митр.

Бабенко Л. Л.

Бачинська О. А.

Біднов В. О.

Борисов І. О. (див. Інокеній (Борисов))

Верховцева І. Г.

Вєтохіна В. О.

Вінцковський Т. С.

Гавриїл (Розанов), архієп.

Гончарук Т. Г.

Димитрій (Ковальницький), архієп.

Димитрій (Муретов), архієп.

Євгеній (Булгаріс), архієп.

Калиновський В. В.

Кожухарь О. І.

Кочмар В. С.

Красножон А. В.

Лиман І. І.

Луньова О. К.

Малога О. А.

Михайлуца М. І.

Непомнящий А. А.

Никанор (Бровкович), архієп.

Никифор (Феотокі), архієп.
Новікова Л. В.
Павловський М. К., прот.
Петренко І. М.
Петровський С., прот.
Подрезова М. О.
Полторак В. М.
Порфирій (Успенський)
Розанов В. І. (див. Гавриїл (Розанов))
Савченко В. А.
Самодурова В. В.
Світленко С. І.
Середа О. Г.
Серафимов С., прот.
Секерська О. П.
Слабченко М. Є.
Смолій В. А.
Стражеско М. Д.
Успенський К. О. (див. Порфирій (Успенський))
Фроюк Н. М.
Ходак І. В.
Юраш Є. О.
Ягупова А. О.

ПОКАЖЧИК ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ

ЖУРНАЛИ, ГАЗЕТИ, ЗБІРНИКИ

Бібліотечний Меркурій : наук. видання	Одеса
Гілея : зб. наук. праць	Київ
Гуржіївські історичні читання : зб. наук. праць	Черкаси
Держава і церква в новітній історії України : зб. наук. праць	Полтава
Емінак : наук. журнал	Миколаїв
Етнічна історія народів Європи : зб. наук. праць	Київ
Записки історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова	Одеса
Інтелігенція і влада : громадсько-політичний наук. зб.	Одеса
Історіографічні дослідження в Україні : зб. наук. праць	Київ
Історія релігій в Україні : наук. щорічник	Львів
Краєзнавство : наук. журнал	Київ
Наддніпрянська Україна : історичні процеси, події, постаті : зб. наук. праць	Дніпро
Науковий вісник Одеського державного економічного університету	Одеса
Наукові праці Запорізького національного університету	Запоріжжя
Наукові праці : наук.-метод. журнал	Миколаїв
Пам'ять століть : наук. журнал	Київ
Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : зб. наук. праць	Одеса
Причорномор'я : історико-правовий, мовний, етнокультурний та релігійний виміри : зб. наук. праць	Одеса
Старожитності Лукомор'я : наук. журнал	Миколаїв
Східний світ : наук. журнал	Київ
Сумський історико-архівний журнал	Суми

Універсум історії та археології : наук. журнал	Дніпро
Чорноморська минувшина : зб. наук. праць	Одеса
Чорноморський літопис : наук. журнал	Миколаїв
Чорноморські новини : Од. обл. громад.-політ. газета	Одеса
Archiwa Biblioteki i Muzea Koscielne. Organ osborka archwow, bibliotek i muzeow koscielnych w Katolickim uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II	Lublin
Danubius Muzeul de istorie	Galati
Ostkirchliche Studien : Ostkirchliches Institut an der Universität	Würzburg
Roxolania Historica : зб. наук. праць	Дніпро

Кафедра історії України ОНУ імені І. І. Мечникова

Презентація нових видань ОННБ на кафедрі історії України
ОНУ імені І. І. Мечникова

З професорами Миколою Михайлуцою та Юрієм Волошином на Міжнародній науковій конференції «Релігія і церква в

історії України» (Львів, палац Потоцького, 16-17 вересня 2005 р.)

З колегою професором Іриною Петренко (Львів, 15 травня 2010 р.)

Міжнародна наукова конференція «Південь України : етно-історичний, мовний, культурний та релігійний виміри» (Одеса, 15 квітня 2011 р.)

Захист докторської дисертації (Дніпро, 29 травня 2013 р.). Опоненти :
професори Ігор Лиман, Андрій Непомнящий, Микола Михайлуца та науковий
консультант – професор Олена Бачинська

III Міжнародна науково-історична румунсько-українська конференція (Румунія, Галац, 8 листопада 2013 р.)

V Міжнародна наукова конференція «Південь України: етно-історичний, мовний, культурний та релігійний виміри» (Одеса, 24–25 квітня 2015 р.)

Міжнародна наукова конференція «Інтелектуальна історія та духовна спадщина України XIX ст.» (Одеса, 21 вересня 2017 р.)

Щорічне свято – День кафедри історії України ОНУ імені І. І. Мечникова

ОННБ (січень 2022 р.)

Одеська обласна універсальна наукова бібліотека ім. М. С. Грушевського.
Круглий стіл, присвячений ювілею М. Є. Слабченка (2022 р.)

Робочі моменти роботи кафедри історії України Південноукраїнського
національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (2022 р.)

Міжнародний конгрес «Переосмислення України та Європи : Нові виклики для істориків»
(Литва, Вільнюс, 15-17 вересня 2023 р.)

Вільнюський університет (Литва, 15 вересня 2023 р.)

З Володимиром Полтораком біля пам'ятника князю Гедиміну (Вільнюс, 15 вересня 2023 р.)

Частина друга
СПОГАДИ
ПРО НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ
Н. М. ДІАНОВОЇ

Людмила Бабенко
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка

ЕТАП, АЛЕ НЕ ПІДСУМОК

Певні дати особистого календаря нагадують про власні здобутки, професійний досвід, важливі реалізовані плани чи мрії, або ж про ювілейну дату. Темп життя ХХІ століття та його виклики іноді нагадують про них зненацька, змушуючи замислитися, чи я встигла вчасно сказати хорошій людині і достойній колезі ті самі добрі слова, яких вона заслуговує. Подібні питання супроводжували мене, коли дізналася про намір видати біобібліографічний покажчик наукових праць доктора історичних наук, професора, професора кафедри історії України Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Наталії Миколаївни Діанової. Дивлячись на висококваліфіковану, енергійну, сповнену планів колегу, що відбулася в усіх сенсах цього слова, розумію, що підготовка книги – це зовсім не про підведення підсумків, а про певний важливий в житті людини етап, коли є про що сказати собі й іншим, бо багато зроблено на професійній науково-педагогічній ниві.

Згадуючи історію нашого знайомства, яка налічує майже 20 років, жартома, а можливо й цілком серйозно хочу запропонувати тему дисертації «Роль наукових конференцій у становленні суб'єкт-суб'єктних відносин у науковому середовищі». Бо наше з пані Наталею знайомство та подальші ділові й дружні взаємини пов'язані з науковими конференціями. Вперше ми познайомилися у Львові на щорічній Міжнародній науковій конференції «Історія релігій в Україні» 2007 р. Усі львівські конференції релігієзнавців завдяки організаторам були добре організовані, приваблювали дослідників репрезентативними можливостями, традиціями, новими знайомствами в межах

спільних наукових інтересів. Учасники з різних міст України їхали до древнього міста Лева за свіжою науковою думкою, гострими дискусіями, новими книгами, і, звісно ж, насолодитися львівськими пам'ятками та запашною кавою.

Організатори вміли дивувати не лише розкішню спілкування, але й майже щоразу новими локаціями проведення пленарних і секційних засідань. Того разу перший день роботи конференції відбувався у нещодавно відреставрованому палаці Потоцьких. Серед численних учасників вирізнялася органічністю своєї присутності в розкішному інтер'єрі струнка вродлива жінка в елегантному костюмі оригінального коралового відтінку. Одна з моїх колег із Полтави висловила припущення, що це журналістка якогось столичного видання. Потім ми розійшлися по секціях, а ввечері, повернувшись до готелю на вул. Тершаковців, перетнулися на рецепції. Далі тем для спілкування виявилось чимало, бо полтавські колеги вже були знайомі з одеським істориком Миколою Івановичем Михайлуцою. З'ясувалося, що більшість із нас займалися проблемами історії державно-церковних відносин радянської доби, а Наталія Миколаївна досліджувала період історії православ'я ХІХ – початку ХХ століття, що зблизило її ще з однією полтавкою Іриною Миколаївною Петренко. Однак це зовсім не зашкодило нам надалі знаходити точки перетину спільних наукових інтересів.

Наталія Миколаївна не боялася виходити за рамки своєї дослідницької проблеми. Так, у цьому ж 2007 році греко-католицька громада Одеси потребувала підтримки науковців у донесенні до громадської думки знання про діяльність видатного українця митрополита УГКЦ Андрея Шептицького. На базі Одеського національного університету, де той час працювала Наталія Миколаївна, була проведена наукова конференція, взяти участь у якій вона запросила й мене. Досліджуючи діяльність радянських органів державної безпеки в системі державно-церковних відносин, я запропонувала тему «Чому митрополит Андрей Шептицький став об'єктом радянських спецслужб». Це

стало приємною нагодою поглибити спілкування, з'ясувати, що ми з шановною колегою маємо чимало спільних поглядів на сферу нашої професійної діяльності і не тільки.

Приїзд до Полтави Наталії Діанової був пов'язаний з її участю у П'ятій Всеукраїнській науковій конференції «Держава і Церква в новітній історії України» 19–20 листопада 2015 р. Вона не лише виступила зі змістовною й цікавою доповіддю «Тема війни в працях протоієрея Одеського Спасо-Преображенського собору С. Петровського», але й взяла участь в обговоренні теми «круглого столу» в рамках конференції «Митрополит Андрей Шептицький в історії УГКЦ (до 150-ліття з дня народження)». Обізнаність та міркування Наталії Миколаївни привернули увагу присутніх: єпископа, екзарха Харківського УГКЦ владики Василя (Тучапця), настоятеля парафії пресвятої Трійці УГКЦ м. Полтави о. Юрія Кролевського, а також присутніх журналістів. Редактор тодішньої обласної телерадіокомпанії «Лтава» Анатолій Мішин запросив нас з пані Наталею та о. Юрієм наступного дня взяти участь у годинній тематичній програмі, присвяченій проблемам, що порушувалися на конференції. Так Наталія Миколаївна у Полтаві отримала медійний досвід: ефір пройшов вдало і передачу кілька разів повторювали. Загалом зазначу, що вона чудовий оратор, прекрасно володіє словом, а її інтелігентна й водночас переконлива манера мовлення тримає увагу аудиторії.

З часом наше спілкування і взаємна довіра реалізовувалися в участі у наукових заходах, консультуванні, рецензуванні наукової продукції, авторефератів дисертацій тощо. Ця багатогранна співпраця лише поглиблюється, за що я вдячна Наталії Миколаївні й колективу кафедри історії України ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Зокрема, нещодавно на базі цього шанованого Університету наша кафедра історії України Полтавського національного педагогічного університету разом з кафедрою історії України та спеціальних історичних дисциплін Одеського національного університету були запрошені

до співорганізації й проведення I Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів та студентів «Історична, краєзнавча та літературна Одещина» (14-15 березня 2024 р.).

Наталія Миколаївна Діанова перебуває у розквіті творчих сил, маючи досвід науково-педагогічної роботи, солідний науковий доробок, наукову школу закоханих в історію послідовників. Її людські чесноти органічно переплітаються з професіоналізмом, наполегливістю у вирішенні завдань, які повсякчас постають перед закладами вищої освіти у контексті реформування останньої. Я з щирою приємністю бажаю Наталії Миколаївні Діановій многая літа у сродній праці, відкривати й надалі студентській молоді таємниці історії та виховувати любов до України.

Олена Бачинська
доктор історичних наук, професор
завідувач кафедри історії України
та спеціальних історичних дисциплін
ОНУ імені І. І. Мечникова

МОЄ ЗНАЙОМСТВО З «ЛЕДІ ДІ» ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Знайомство з Наталією Діановою відбулося в дуже важливий момент у житті кожного студента – під час випускних державних іспитів в Одеському державному університеті імені І. І. Мечникова. Ми тоді були студентами різних відділень історичного факультету – денного та заочного, але іспит складали разом, тож і хвилювались разом.

Надзвичайне зворушливе ставлення до Наталії Миколаївни передалося мені від батька, професора Анатолія Бачинського, під керівництвом якого вона писала свою дипломну роботу. Його раптовий відхід зблизив нас і зробив наші взаємини дружніми. З 1995 р. ми разом працювали на кафедрі історії України і ось в одній з розмов зі студентами я почула ім'я, яким вони називали Наталію Миколаївну – «Леді Ді». У цьому імені було все – і любов, і повага студентів

до викладача і людини, і зворотнє ставлення «Леді Ді» до них – доброзичливе та шанобливе, готовність допомогти та підтримати в будь-який момент.

Спілкування кожного дня, нівелює вразливі моменти. Звичайно, що знаковими з них стали написання кандидатської та докторської дисертацій. «Леді Ді» поставилась до цієї роботи творчо, відповідально, ґрунтовно. Надзвичайно важливими для неї стали поїздки до різних архівів, у тому числі й недоступних зараз – у росії. Скільки було дискусій і думок, переробок і недоспаних ночей! Але навіть коли окремі колеги ставили під сумнів можливість написання тієї чи іншої теми, «Леді Ді» завжди упевнено йшла до своєї мети! І не дарма. Чудові захисти дисертацій, показали вірність вибраного напрямку роботи.

Спілкування кожного дня, обговорення чутливих моментів життя, спільні переживання зближують людей. На сьогодні є дуже важливим під час страшних і складних хвилин повітряних тривог та ракетних чи дронівих атак ворога почути в телефоні чи прочитати у вайбері слова підпримки : «У тебе все добре? Вибухи далеко від тебе?». Така турбота взаємна. І це надзвичайно зворушливо, знати, що за тебе хвилюються.

Стосунки і дружба перевіряється часом – у нас з «Леді Ді» вони перевірені. Впевнена, що попереду нас чекає ще багато цікавих моментів, успіхів, звершень і перемог!

Микола Михайдуца
доктор історичних наук, професор,
директор Навчально-наукового морського гуманітарного інституту
Одеського національного морського університету

ДРУЖНІ СПОГАДИ З НАГОДИ ТВОРЧОГО ЮВІЛЕЮ

Дорога моя Наталіє Миколаївно, ювілеї – це пуста справа, як на мене. Щоденно нависає, а ближче до дати починає й тиснути, тягар турбот про

бібліографічний покажчик, бо усі так роблять, чи так робили; обов'язковий фуршет, ресторація чи посиденьки в кафе, бо усі так роблять, чи робили... Видання чергової (під ювілей) монографії, спогадів-меморій тощо, бо усі так роблять, чи так робили... А що потім? Напружено чекати нового етапу свого життя і знов все по колу... Додається ще одна книжка на поличку у власній бібліотеці, в колег, у книгозбірні, куди сам же й занесеш, бо так усі роблять, чи робили... Історія науковців іншого не придумала. Тож і Ви, моя вельмишановна пані професорко, не випадаете із загальної шереди попередників і наступників. Маю надію, що й моє Слово до Ювілярки теж має шанс попасти до історичних аналізів, доки не буде витіснено прийдешніми опусами. Отже, спершу про те, як закарбувала моя пам'ять першу зустріч з Вами, моя дорога Колего. Було це доволі давно, двадцять років тому, коли я був запрошений проф. Хмарським В. М., завідувачем кафедри історії України ОНУ імені І. І. Мечникова, бути експертом з акредитації (тоді ще цей процес відбувався набагато простіше і не так напружено, як сьогодні). Пам'ятаю як Ви і Ваш колега по кафедрі Олександр Музичко опікувалися справою й вболівали за результати контрольних замірів знань студентів з історії України, до того ж, у здобувачів не істориків, а хіміків та математиків. Саме тоді ми, ще кандидати історичних наук, стали спілкуватися предметно на теми церковної історії, яка об'єднувала нас обох, хоч хронологічні межі наших історіописань були різними.

Потому спілкування, контакти і дружні стосунки лише ставали, сподіваюсь, взаємно приємними і щирими. А далі було дев'ять Міжнародних конференцій «Південь України : етно-історичній, мовний, культурний та релігійний виміри», які я ініціював разом з колегами катедри українознавства ОНМУ, і Ви, вельмишановна Ювілярко, були завжди не тільки учасницею засідань, але й активною рецензенткою наукових збірок, і постійною головою секції «Історія християнських церков та долі інших конфесій півдня України» разом з нашими добрими колегами докторами історичних наук Олександром

Тригубом (Миколаїв), Людмилою Бабенко та Іриною Петренко (Полтава). Закарбувалося в пам'яті наше спілкування під час наукових форумів у прекрасному за історичністю і духовно-релігійною атмосферою Львові, де ми були щорічно учасниками Міжнародних конференцій «Історія релігій в Україні», засідаючи в самому серці міста, в старовинній споруді Домініканського собору, де тепер Музей історії релігій. Ці незабутні дискусії, обміни думками, знайомства з вітчизняними релігієзнавцями й зарубіжними колегами, зокрема з Ярославом Дашкевичем, Анатолієм Колодним, Людмилою Филипович, Віктором Єленським та ін., залишають приємний спогад і ностальгію за такого роду науковими заходами, які конче потрібні науковцям.

Поряд із тим, незабутніми є наші дружні взаємини з румунськими колегами – істориками, теологами й філософами з Університету «Нижній Дунай». Багаторічні контакти з колегами Подунав'я, виїзд на наукові конференції великими делегаціями, публікаторська діяльність на сторінках наукових збірок і журналів в Румунії, дуже важлива сторона наукової співпраці Вашої катедри, яку очолює багато років поспіль відома історикиня, професорка Олена Бачинська. Згадався один з епізодів під час відвідин Галацького університету, коли наша делегація на прохання козакознавиці О. Бачинської, поїхала до міста Браїла, де знаходився за Османської імперії козацький кіш, залишки земляних укралень, церква Святого Миколая. Наша делегація, разом з румунськими колегами Джордже Єнаке і Артуром-Віорелом Тулушем після екскурсій по місту, відвідин Історичного музею м. Браїла, були люб'язно запрошені румунськими друзями на обід у національному ресторанчику на березі Дунаю. Можливо саме там були колись козацькі залоги і курені. В осінніх барвах перебували дерева й береговий очерет, а річкова прохолодь була подолана кількома келихами чудового напою – глінтвейну, який ми, шановна пані Наталіє, заслужили з Вами від бармена прекрасним

танцем під популярну музику французького шансоньє. Це не історичний міф, а історична правда, свідками якої було з десяток людей.

З приємністю радів за Ваші успіхи у науковому поступі, виходу у світ кожної з низки наукових монографій, присвячених внеску вищого православного духовенства Південної України в розвиток історичної науки і освіти, формуванню етно-конфесійної структури населення міст півдня України, діяльності православних архієреїв Херсонської єпархії (кінця XVIII – початку XX ст.) та ін. Завжди погоджувався бути рецензентом Ваших праць, які для мене особисто представляли важливий пласт маловідомих історичних знань. Саме задля реалізації моєї власної наукової траєкторії, з орієнтацією в пореволюційні події від 1917 р. і розуміння сутності державно-церковних процесів у період сталінського тоталітаризму, Ваші праці були корисними як для мене, так і для мого наукового побратима миколаївського науковця Олександра Петровича Тригуба, який досліджував державно-церковні стосунки в 20–30-ті роки XX століття.

І найбільш приємно було прийняти за честь бути офіційним опонентом під час Вашого захисту дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеню доктора історичних наук. Це був ще мирний 2013 р. Серед членів спеціалізованої ради Дніпровського національного університету, в прекрасній академічній будівлі Ваш захист докторської здійснив справжній фурор, викликав гарячу дискусію, науковий інтерес і увінчався успіхом. Що, власне, було результатом титанічної і наполегливої праці над проектом упродовж багатьох років життя. Ваш багаторічний труд науковиці спрямований на молодих здобувачів вищої історичної освіти : студентів бакалаврату, магістеріуму, аспірантів і докторів філософії в галузі історії та суміжних наук.

Ви маєте насолоду працювати з молоддю, що дуже важливо для нашої Держави, яка в умовах відкритої агресії з боку східного сусіда долає імперськість, комуністичний тоталітарний режим і його наслідки, історичні наративи, міфологію, ідеологію «руського міра» тощо.

Щира і віддана Батьківщині громадянко, вітаю Вас із творчим ювілеєм! Пишаюсь нашими дружніми стосунками. Вірю в нашу Перемогу і в перспективу нашої майбутньої спільної книги, яку пропоную Вам, шановна Колего, реалізувати!

Людмила Новікова
кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії України та спеціальних
історичних дисциплін ОНУ імені І. І. Мечникова

ЕЛЕГАНТНІСТЬ В УСЬОМУ

З Наталією Діановою ми познайомились особисто під час архівної подорожі у березні 2000 р., організованої для своїх аспірантів В. М. Хмарським. Вона приєдналася до нас, маючи свою програму дій. Хоча ми бачилися лише на робочих місцях – в архіві та бібліотеці, і то зрідка, бо за роботою взагалі мало що бачили, але саме цей процес нас почав знайомити по-справжньому, бо, коли знаєш, як працює людина, то вже знаєш про неї достатньо багато.

Коли я почала працювати на кафедрі історії України ОНУ імені І. І. Мечникова, Наталія Миколаївна, яка там уже працювала, приємно вразила мене своєю постійною елегантністю. Вона завжди підтягнута й спортивна (до речі, наскільки мені відомо, вона є активною прихильницею фізичної культури), з гарною зачіскою, доброзичлива й привітна, зі смаком одягнена. Тільки періодично змінювались нюанси стилю, і періоди класичних жіночих костюмів та яскравих акцентів змінювались більш стриманими кольорами вишуканих брючних пар. Особливо запам'яталось, як пані Наталія прийшла якось на засідання кафедри в яскравому гарному костюмі синього кольору, схожому на той, що зараз називають «електрик».

Нам прийшлося разом читати курси, в тому числі курс для магістрів, працювати над методичними вказівками до нього. Наша співпраця завжди була позначена взаємоповагою. Те ж можна сказати і стосовно щоденних робочих буднів, засідань кафедри, спілкування і співпрацю Наталії Миколаївни з іншими колегами. Для прикладу, нашу багаторічну й пам'ятну в хорошому сенсі багатьом поколінням випускників істфаку, старшу лаборантку Ганну Олександрівну вона з повагою називала Аннушкою. Це ім'я, з її легкої руки, стало знаковим на факультеті.

На засіданнях кафедри Наталія Миколаївна завжди мала власну думку, брала участь в численних обговореннях дисертацій, її коментарі та поради мали конструктивний і толерантний характер. Вона щиро радіє успіхам своїх аспірантів, серед яких колишніх не буває.

Пані Наталія завжди була людиною, відкритою до спілкування, водночас цілеспрямованою та наполегливою. Це дозволяло їй встановлювати численні наукові контакти з широкою географією, особливо з науковцями, які теж займаються церковно-історичною проблематикою. Саме тому якщо вона організовувала наукову конференцію в Одесі, на ній можна побачити науковців зі Львова, Києва, Полтави, а також із Польщі та Румунії.

Мені завжди подобався науковий стиль Наталії Миколаївни, який вона випрацювала і якого непохитно дотримувалася, додаючи до нього з часом нові елементи. З особливим трепетом вона ставиться до роботи над своїми монографіями та до їх видання. Їх обкладинки завжди взірцеві, як і стиль дослідження. Документалізм наукової оповіді, захоплення предметом дослідження, чіткий виклад у «позитивістському» дусі – чи це стосується формування структури населення міст Південної України, чи історії церковного життя, а особливого персоналій священників-науковців, їх біографій та діяльності – все це свідчить про попередньо розроблену методику досліджень та чітке слідування їй.

Хочу побажати Наталії Діановій з нагоди ювілею, щоб і надалі елегантність її зовнішності та наукових досліджень викликали в оточуючих позитивні емоції та бажання наслідувати.

Ірина Петренко
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та суспільних наук
Полтавського університету економіки і торгівлі

ДОБРЕ СЛОВО ПРО КОЛЕГУ

Життя надзвичайно швидкоплинне. Воно тече так швидко, що іноді й не встигнеш озирнутися, як пролетять 30 років активної науково-педагогічної, професійної діяльності. Мабуть, так і було для чудової пані, фахівчині з великої літери – докторки історичних наук, професорки Наталії Діанової. Професія вченої, викладачки, дослідниці стала для Наталії покликанням. Так склалося, що 2024 р. – ювілейний.

Є на світі люди, зустрічі з якими приносять радість, душевне і професійне задоволення. Позналилися ми з пані Наталією у 2004 р. у Львові під час проведення традиційної щорічної конференції «Історія релігій в Україні». З того часу минуло вже 20 років, і ми ніколи не поривали наших професійних, дружніх, людських контактів. Знайомства під час конференцій – важлива віха в біографії вчених, адже тоді зав'язуються контакти, які втілюються в майбутніх проєктах, книгах, студіях та й просто в людському спілкуванні. Дякую долі, що колись мала чудову нагоді познайомитися і потоваришувати з пані Наталією.

У подальшому ми неодноразово зустрічалися на наукових конференціях у Львові, Одесі та Полтаві. Багато спілкувалися, обмінювалися думками, їздили на екскурсії, планували спільну проєктну діяльність.

До того ж, виявилось, що у нас спільні наукові пошуки – ми досліджуємо історію Православної Церкви в Україні, її освітню діяльність, постаті відомих служителів. Це зміцнило наші взаємини і сприяло їх розвитку.

Пані Наталія люб'язно запропонувала прочитати свої праці та виступити їх рецензентом.

У 2019 р. я була рецензентом навчального посібника «Історія релігії та церкви в Україні в національному та європейському контекстах», який присвячено проблемі виникнення релігійних вірувань в українських землях, впровадженню християнства і дослідженню найважливіших етапів розвитку релігійних конфесій та специфіки організації церковного життя в різних історичних умовах у національному та європейському контекстах.

У 2022 р. я мала честь рецензувати монографію Наталії Діанової «Діяльність православних архієреїв Херсонської єпархії (кінець XVIII – початок XX ст.)». Вона стала логічним завершенням наукових досліджень авторки, пов'язаних з історією Херсонської єпархії наприкінці XVIII – на початку XX ст. Наталія Діанова здійснила комплексне вивчення внеску православних архієреїв у процес становлення та розбудови Херсонської єпархії. Варто зазначити, що в монографії низку питань церковно-релігійної та просвітницької роботи ієрархів розглянуто вперше. Це вдало здійснено шляхом залучення значного комплексу нових або недостатньо повно використаних попередниками джерел та через представлення широких принципових узагальнень, теоретичних викладів на підставі вже актуалізованого документального матеріалу і переосмислення наявного історіографічного доробку попередників. Використовуючи модерні методологічні підходи, авторка висвітила різні напрями просвітницької діяльності архієреїв, насамперед освітній і церковно-релігійний.

Такі висновки дали підстави рекомендувати зазначені вище роботи до друку та активного використання в навчально-виховному процесі.

Варто зазначити, що усі наукові студії пані Наталії завжди вирізняються глибиною, фундаментальністю, залученням широкої джерельної бази, новизною, вагомим значенням для історичної науки, глибоким розумінням проблем в історичному вимірі та її науковим осмисленням. Студії Наталії

Діанової є цікавими для істориків, краєзнавців, студентів та усіх, хто цікавиться історією церкви.

Пані Наталія є гідним прикладом для колег, адже вона авторитетна, натхненна, працююча, досвідчена, професіоналка, доброзичлива, не байдужа до роботи та до людей. Вона має аспірантів та студентів, які гідно продовжують розвивати її наукові інтереси – важливі для вітчизняної історичної науки.

Протягом 28-ми років професійне життя Наталії Діанової було пов'язано з кафедрою історії України Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Там вчена-викладачка пройшла шлях від асистента до професора. За плідну сумлінну працю неодноразово нагороджувалась почесними грамотами та подяками.

Професія вченої і викладачки потребує постійного підвищення рівня освіти та майстерності, тому, на мій погляд, без широкого кругозору, логічного і аналітичного мислення, вміння бачити перспективу, ерудованості, комунікабельності, креативності, грамотності – стати професіоналом практично неможливо. Наталія Діанова володіє даними вміннями і навичками, її багаторічна праця – приклад того, яким повинен бути вчений-дослідник, свідомий свого покликання та вболіваючий за долю своєї справи.

Професор Наталія Діанова була організатором та співорганізатором низки міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференцій. Вони були присвячені завжди актуальним і важливим темам, об'єднували широке коло вчених та пересічних громадян. Я мала честь виступати у вересні 2017 р. на пленарному засіданні Міжнародної науково-практичної конференції «Інтелектуальна історія та духовна спадщина України XIX ст.», проведеної в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова.

Природа щедро наділила пані Наталію неабияким інтелектом. Вона завжди знаходиться у творчому пошуку, готова підтримати колег, мудрою думкою і конструктивною порадою. Вірна дочка своєї держави, щиро вболіває за її майбутнє.

Особисто для мене Наталія Діанова – це професіонал високого рівня, чуйна, добра, щира, тактовна і шляхетна пані. За ці якості я її ціную, шаную, поважаю й зичу нових творчих успіхів, професійного зростання, процвітання, багато років життя, сонячних і мирних днів.

Володимир Полторак
кандидат історичних наук, доцент кафедри
історії України та спеціальних історичних дисциплін
ОНУ імені І. І. Мечникова

ЧОТИРИ МИТТЄВОСТІ ОСЕНІ

Знайомство з Наталією Миколаївною Діановою було вочевидь частиною тих приємних зустрічей, які дарував нам, студентам першого курсу, історичний факультет Одеського державного університету імені І. І. Мечникова того вікопомного 1998 р. Чому вікопомного – спитаєте ви? Бо назавжди закарбувавсь він у нас, перваків істфаку, розділяючи наш вік на епоху «До факультету» – і на епоху «Із ним у серці». Частинка того місця у серці назавжди зайнята Наталією Миколаївною – вона увійшла туди неквапною професорською (ми ще тоді не знали, що професорську посаду отримає вона пізніше) ходою, зі зваженою, аргументованою, збалансованою позицією. І восени 1998 р. меланхолійна оксамитова одеська погода стала тлом мого знайомства з Наталією Миколаївною.

Лекції спецкурсу «Історія релігії в Україні» по спеціалізації кафедри історії України слухали ми наступного курсу. Нас тоді було 12 студентів – і наші осінні зустрічі були завжди сповнені новими враженнями та систематизацією вже набутих знань і навичок. Ми відвідували одеські храми,

що надавало спецкурсу особливої, туристичної атмосфери. Знайомились зі священнослужителями – і тут виявлялось, що Наталія Миколаївна має з ними не лише теоретичний рівень спілкування, але й особистий. Кожна лекція була також розмовою на морально-етичні теми – і наш студентський запал обтісувався і відшліфовувався тисячолітніми духовними мудростями, які вустами Наталії Миколаївни методично і невпинно заповнювали нашу свідомість.

Вже будучи колегами по кафедрі, значно зблизились ми в спілкуванні особистому. Будь-яке звернення до Наталії Миколаївни завжди було зустріте уважним і розважним словом, а то й прямою поміччю. Осінь і тут була певним тлом таких наших розмов і неодноразових співпраць. Якось моя по юнацьки ризикована і авантюрна ініціатива щодо подорожі до осіннього Вилково була помірковано охолоджена досвідом пані професорки. Я у своїх частих мандрівках схильний до випадковостей і пригод, лише в загальних рисах вимальовуючи план дій, дозволяючи імпровізації розфарбовувати подію в неочікувані кольори. Маючи таку схильність, я і при плануванні колективних подорожей відзначав наприкінці : «Буде цікаво, потрапимо в пригоду!» Але Наталія Миколаївна зреагувала на мої слова про пригодницьку поїздку з уточненням, щодо роду, виду і масштабів пригоди. Я зняковів і, осмисливши значення «потрапляння в пригоду» з іншої точки зору, запевнив, що пригода буде носити узгоджений та запланований характер.

Подорожі стали останнім часом нашою спільною справою – конференції, зустрічі з колегами на міжнародних форумах часто зводять нас разом. Вересневий Вільнюс 2023 р. був місцем нещодавньої нашої зустрічі – стародавня столиця Великого князівства Литовського і Руського, сучасна столиця Литовської республіки гостинно зустріла одеситів – в ми в колі найближчих колег піднялись до Гедимінові вежі, звідки окинули оком мальовниче місто – від Гострої брами і помешкання князів Острозьких – і до палацу великих князів. З висоти часу я вдячний Наталії Миколаївні за її погляд

з іншого боку проблеми, за виваженість, зваженість, за мудрість її новорічних тостів, за співпрацю. З очікуванням нових подорожей, спільних конференцій і пригод (в найліпшому розумінні цього слова)!

Сергій Світленко
доктор історичних наук, професор,
дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка,
голова Дніпровського осередку НТШ

БЕРЕГИНЯ ІСТОРІЇ ДУХОВНОСТІ УКРАЇНИ

Відзначення круглих дат, пов'язаних з науково-педагогічною та науковою діяльністю вчених – добра традиція в українському інтелектуальному співтоваристві. І коли мені випала честь долучитися до підтримки цього доброго звичаю у зв'язку з певною віхою у творчому житті докторки історичних наук, професорки Наталії Миколаївни Діанової, із задоволенням вирішив пригадати нашу співпрацю в царині історичної науки.

Розпочинаючи свою коротеньку оповідь, не можу не зазначити, що з Одеською науковою історичною школою в мене склалися давні добрі контакти. На все життя закарбувалася в пам'яті перша подорож у квітні 1978 р. до Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова на XXXIV студентську наукову конференцію. Саме тоді вперше побачив і почув багаторічну деканку історичного факультету, докторку історичних наук, професорку Заїру Валентинівну Першину (1925–2003).

У 1986 р. Одеський державний університет виступав в якості провідної установи по захисту моєї кандидатської дисертації. Тоді в мене трапилася слухна нагода поспілкуватися з Заїрою Валентинівною, яка, незважаючи на літню відпустку, приділила моїй дисертації увагу і написала відповідний позитивний відгук. Незабутнє враження справили на мене глибокі знання і доброзичливість відомої історикині.

Приємні згадки залишилися в мене від спілкування з колегами під час наукових конференцій, які проводилися в Одесі. Особливо запам'яталася добре організована міжнародна науково-теоретична конференція, присвячена 200-річчю міста «Одесі-200», яка відбулася 6–8 вересня 1994 р. У процесі роботи над своєю докторською дисертацією мені пощастило кілька років поспіль у 1996–1998 рр. вивчати багаті фонди одеських архівосховищ та бібліотек, поєднуючи цю захоплюючу працю з літнім сімейним відпочинком.

Усі ці позитивні емоції, напевно, створили гарне підґрунтя для подальших контактів з одеськими істориками. Пригадую ранок 17 січня 2013 р., коли до мене в деканський кабінет на історичному факультеті тодішнього Дніпропетровського (нині – Дніпровського) національного університету імені Олеся Гончара уперше завітала Наталія Миколаївна Діанова, тоді кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії України історичного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Темою нашої розмови став можливий захист докторської дисертації одеської колеги в нашій спеціалізованій вченій раді. Як заступнику голови спецради, мені треба було оцінити, звичайно, хоча б на першому наближенні, якість підготовленої роботи. Наталія Миколаївна привезла дисертацію і представила автореферат, який відразу ж став предметом обговорення. У цілому підготовлений варіант продемонстрував неабиякий науковий хист авторки, хоча в інтересах справи не обійшлося й без певних зауважень та рекомендацій. Пригадую, що здобувачка докторського наукового ступеня вельми уважно вислухала мої думки і прийняла їх до розгляду. Взагалі Наталія Миколаївна справила на мене дуже приємне враження своєю делікатністю, інтелігентністю, вмінням вести діалог, високою мовною культурою. Так завершилась наша перша розмова, яка дала поштовх виходу Н. М. Діанової на захист дисертації.

29 січня 2013 р. у мене відбулася друга зустріч з дисертанткою. Тоді в мене було вже повне враження від дисертації «Науково-просвітницька

діяльність вищого православного духовенства Південної України (кінець XVIII – початок XX ст.)», від солідних монографій та довідкових видань, комплексу наукових фахових статей, які видала у світ Н. М. Діанова. Не підлягало сумніву, що Наталія Миколаївна – висококваліфікована дослідниця, яка підготувала науково нову, добре структуровану і якісну дисертацію. З легким серцем мною, як головою експертної комісії, був підготовлений висновок по дисертації.

Інтерес до проблематики дисертації Н. М. Діанової, яка розкривала малознані аспекти духовно-релігійної історії Південної України, мав у мене родинні й професійні витоки. Адже мій прадід, Роман Євстафійович Світленко (1879–1937), належав до православного духовенства, був головою церковної ради церкви села Олексіївка Костянтинівського району Донецької області. Період «українського XIX століття» перебував у центрі моїх наукових і науково-педагогічних інтересів. До того ж у 2008 р. наша здобувачка Наталія Миколаївна Буланова успішно захистила кандидатську дисертацію «Християнські конфесії Катеринославщини останньої чверті XVIII – початку XX ст.».

У процесі підготовки до захисту дисертації спілкування з Наталією Миколаївною тривало під час її візитів до нашого університету або по телефону. Це давало мені можливість бути в курсі усіх проблемних аспектів, які завжди виникають у дисертантів перед захистом. Нарешті всі процедурні моменти були витримані й настав день захисту. Відбулася ця подія 29 травня 2013 р. в Палаці студентів ДНУ. Атмосфера захисту вирізнялася високим науковим духом, принциповістю і водночас щирою привітністю. Наталія Миколаївна дуже впевнено представила свою роботу і кваліфіковано відповіла на всі зауваження і рекомендації вчених спочатку в їхніх відгуках на автореферат, а потім офіційних опонентів – по дисертації. Продуктивна дискусія наприкінці захисту підтвердила, що в Україні з'являється вельми кваліфікований доктор історичних наук за спеціальністю «Історія України».

Результати одноголосного позитивного голосування були більш ніж переконливими. Це свідчення безперечного успіху Наталії Миколаївни, яка підбила цілком певний підсумок своїх тривалих студій в царині духовно-релігійної історії. Вони дозволити успішно реконструювати науково-просвітницьку діяльність вищого православного духовенства Південної України наприкінці XVIII – початку XX ст., ввести до наукового обігу великий масив першоджерельного матеріалу. Водночас успішний захист Н. М. Діанової став здобутком і наукового консультанта – докторки історичних наук, професорки Олени Анатоліївни Бачинської та усієї Одеської наукової школи істориків.

Із задоволенням маю зазначити, що в подальшому наша інтелектуальна співпраця з Наталією Миколаївною набула нових проявів. Вона неодноразово відгукувалася на мої запрошення взяти участь то у збірнику наукових праць, то в науковому журналі, що видавалися на нашому історичному факультеті. Наукові статті вже докторки історичних наук, професорки Н. М. Діанової завжди виділялися науковою новизною, оригінальністю задуму, професійністю викладу. Взяти хоча б такі цікаві розвідки, як «Професор Михайло Карпович Павловський (до 150-річчя Одеського національного університету імені І. І. Мечникова)» (Наддніпрянська Україна : історичні процеси, події, постаті : зб. наук. праць. Дніпропетровськ, 2014. Вип. 12. С. 159–168), або «Катеринославська духовна семінарія на тлі історичних реалій початку XX ст.» (Universum Historiae et Archeologiae = The Universe of History and Archeology = Універсум історії та археології. Dnipro, 2020. Vol. 3 (28). Issue 2. P. 53–60). Ці публікації засвідчили, що дослідниця розширює спектр своїх наукових інтересів, опановує нові сюжети з історичної біографістики й історичного краєзнавства. У свою чергу із задоволенням приставав на пропозиції Н. М. Діанової взяти участь у таких одеських наукових збірниках, як «Інтелектуальна історія та духовна спадщина України

XIX ст.» (Одеса, 2017) та «Чорноморська минувшина : записки Відділу історії козацтва на півдні України» (Одеса, 2022, 2023).

Ще однією формою нашого співробітництва стало рецензування наукових праць. Наталія Миколаївна написала ґрунтовну рецензію на мій збірник наукових праць (Діанова Н. М. Українська інтелігенція в контексті становлення української модерної нації. Рец. на кн. : Світленко С. І. Українське ХІХ століття : етнонаціональні, інтелектуальні та історіософські контексти : зб. наук. праць. Дніпро : ЛІРА, 2018. 480 с. *Вісник ОНУ*. 2019. Т. 24, Вип. 1. С. 189–192, Серія : бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство), а мною була прорецензована монографія колеги (Діанова Н. М. Діяльність православних архієреїв Херсонської єпархії (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.) : монографія. Одеса : ОНУ, 2022. 206 с.).

У 1994–2022 рр. Н. М. Діанова плідно працювала спочатку викладачем, доцентом, згодом професором Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, а з 2022 р. і дотепер – є професоркою кафедри історії України історико-філологічного факультету Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. І сьогодні, в час важких випробувань для нашої країни, Н. М. Діанова – відома берегиня історії духовності України – щедро передає свій багатий життєвий і науково-педагогічний досвід майбутнім історикам-педагогам, які мають можливість навчитися у своєї наставниці сумлінному професійному ставленню до справи і долучитися до високих морально-духовних цінностей.

То ж нехай життєва енергія, творча наснага, нові інтелектуальні перемоги завжди будуть з Вами, шановна Наталіє Миколаївно.

Олександр Серета
кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії України
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

ПОГЛЯД КРІЗЬ РОКИ

Друга половина 1990-х р. асоціюється в моїй пам'яті з моєю студентською юністю. Я тоді навчався на очній формі в Стамбульському університеті та на заочному відділенні на історичному факультеті ОНУ імені І. І. Мечникова, що регламентувало мою присутність на факультеті лише під час сесій. Повернення на короткі періоди до Одеси, зустрічі з друзями і викладачами був тим яскравим променем у вимушеній «студентській еміграції» протягом довгих п'яти років. Повертаючись до України завжди хотілося досхочу наговоритись українською мовою. Саме таким променем спілкування на історичному факультеті для мене були мої викладачі і особливо яскрава половина факультету – наукове жіноцтво!!! Однією з найсвітліших постатей, з ким завжди хотілось спілкуватись, була і залишається Наталія Миколаївна Діанова!!!

Спогади завжди фіксують яскравий образ з минулого! Навчання на заочній формі завжди чомусь приваблювали більше дівчат, ніж хлопців. У спогадах чітко закарбувались ревнівні зауваження наших досить дорослих «одногорупниць» на те що ми – хлопці, забагато приділяємо уваги Наталії Діановій як на парах так і в поза аудиторний час. А нам же так хотілось виговоритись! Українською! Та й ще ж спілкування з прекрасними жінками науковцями – це був той джерельний ковток для спраглої стамбульською реальністю.

Наталія Миколаївна нам викладала спецкурс «Історія релігії та церкви в Україні». Дуже актуальний як тоді так і зараз предмет. Після лекцій деяких працюючих на факультеті колишніх партійних номенклатурників з повним

набором радянських наративів, на заняття до Наталії Діанової ми завжди йшли як за ковтком об'єктивного наукового пізнання. У дискусіях завжди були власні позиції щодо релігійної ситуації в Україні, але в підсумку ми залишились повністю однодумцями. Таке спілкування формувало не тільки наукові дискусії але й дружні відносини.

Викладацько-студентські стосунки в подальшому переросли в дружнє спілкування як з колегою по історичному факультету ОНУ імені І. І. Мечникова, де я почав працювати після захисту своєї дисертації в 2008 р. Завжди відчувалась колегіальність у взаємних консультаціях при написанні статей чи монографій. Наталія Діанова завжди була і залишається органічною складовою колективу кафедри.

Через десятирічну перерву ми знову є колегами по кафедрі, але вже в університеті Ушинського. Взаємодопомога у введенні нових технологій викладання онлайн, інформаційна підтримка в бюрократичному програмному навантаженні, спільне вирішення всіх нагальних питань у роботі і повсякденні, є важливим стержнем наших міцних дружніх відносин. Особисто для мене ця обставина є органічним продовженням спілкування з моєю викладачкою, з моєю колегою, і особливо важливо, з людиною, з якою ми разом можемо спілкуватись як ДРУЗІ !!!

Спогади породжують побажання!!! Наталія, залишайся завжди такою якою ти є, доброю колегою, прекрасною жінкою, гарною людиною!!!

Олена Сєкерська
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри історії України
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

ПЕРШІ ВРАЖЕННЯ ПРО КОЛЕГУ

Особисто мені довелося познайомитись з Наталією Миколаївною Діановою усього два роки тому, коли вона стала професором кафедри історії України Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Вона органічно увійшла до колективу кафедри, і відразу стало ясно, що вона налаштована на злагоджену та плідну співпрацю.

Наталія Миколаївна – щира та світла людина, яка палко любить свою Батьківщину і переживає за неї душею, цінує друзів та поважає своїх студентів, яким вже багато років викладає історію.

Чуйність і повага у взаєминах зі студентами, аспірантами, постійна праця над вдосконаленням навчального процесу привертають до Наталії Миколаївни незмінну увагу молоді. Її лекції та семінарські заняття завжди відзначені цікавою подачею матеріалу, глибоким змістом та науковістю і кожного разу стають справжньою школою педагогічної майстерності для майбутніх вчителів. Вона гармонійно поєднує у собі вимогливість та демократичність, фундаментальні знання та постійне прагнення до нового, до самовдосконалення, ініціативність та професіоналізм, високий духовний потенціал.

Професора Н. М. Діанову шанують не тільки як висококваліфіковану викладачку, але й як наукового діяча. Наталія Миколаївна не втрачає жаги до занять наукою, постійно працює в бібліотеках та архівах, розшукуючи нові матеріали для своїх робіт, бере участь у конференціях, редагує журнали та збірники наукових праць.

Великий досвід роботи та життєва мудрість є надійною опорою не тільки для студентів, але й для співробітників Наталії Миколаївни. Завжди можна розраховувати і на розуміння ситуації, та на підтримку. Словами не можна передати усе те тепло, яке вона дарує усім, кому пощастило спілкуватися з нею хоча б і недовго. Залишаючись оптимісткою, Наталія Миколаївна любить життя і цінує кожен прожитий день, з надією дивлячись у майбутнє.

Невблаганний плин часу та 30-ліття наукової діяльності не змусили її стати на «постамент» власних досягнень – вона залишається лагідною, мудрою і прекрасною людиною, яка робить свою справу й несе у світ знання та добро.

Тож можна побажати професору Н. М. Діановій невпинного руху вперед до реалізації нових творчих планів, успіхів у педагогічній діяльності, щастя та миру.

Інна Ходак
кандидат історичних наук, вчитель вищої категорії
Одеський навчально-виховний комплекс № 49
«Спеціалізована школа І-ІІІ ступенів»

З ВДЯЧНІСТЮ ДО ВЧИТЕЛЯ

Навчання в університеті, певно, для кожного з нас особливе. Бо це цілий шмат життя, в якому переплетені предметні знання, спілкування на заняттях, смішні й не дуже історії, які назавжди лишають слід десь глибоко в серці. Про щось хочеться розповідати, про щось – забути. Особливу атмосферу в цьому відіграють викладачі. Кожен із них із своїм характером, досвідом, манерою викладання свого предмету, спілкування зі студентами тощо.

Я вважаю себе щасливою людиною, бо на життєвому шляху мені зустрілася талановита викладачка та справжній майстер своєї справи – Наталія Миколаївна Діанова, знайомство й співпраця з якою відіграли важливу роль у моєму житті. Наталія Миколаївна була для мене не просто викладачем, а знаковою людиною й Вчителем у повному розумінні цього слова. Це

професор, доктор історичних наук, під керівництвом якої я писала свої наукові роботи та захистила кандидатську дисертацію.

Наукова школа – це, безперечно, дуже особливий тип взаємодії та стосунків. Йдеться не лише про передачу певних знань і досвіду, а й про речі, які досить складно формалізувати: стиль мислення, підхід до проблеми, бачення науки. У Наталії Миколаївни я отримала свій перший науковий досвід. Вона не лише прищепила мені смак до науки, але й допомагала зрозуміти, що в цьому житті є справді важливим.

Пригадую, як під час початку навчального року на історичному факультеті визначали наукових керівників для студентів. І я дізналася, що моїм керівником буде Діанова Наталія Миколаївна. Перше моє знайомство з нею справило на мене дуже гарне враження. Я відразу інтуїтивно відчула, що це мій викладач за серцем і по духу. Я захоплювалась її інтелігентністю, манерою поведінки, серйозністю та вимогливістю й щиро вважала її найприємнішою людиною в своєму житті. Згодом почалася досить активна співпраця з моїм улюбленим викладачем, яка не припиняється й до сьогодні. Діанова Наталія виявилася доброю і чуйною людиною, яка будучи щиро закохана в історичну науку намагалася навчити мене тому, що знає і вміє. Наталія Миколаївна завжди намагалася доступно й переконливо пояснити матеріал, та методи написання наукових робіт.

Відверто скажу, що перші знання іноді давалися мені досить складно, особливо її вимога стосовно наукового стилю письма. Іноді опускалися руки, і навіть хотілося кинути наукову роботу, особливо коли писала дисертацію. Але кожного разу ця людина вміла знаходити такі слова і відраду, що ця не вмотивованість і апатія проходила. Наталія Миколаївна стала для мене не лише викладачем і наставником, але й порадником у житті. Під час спілкування її мова завжди була спокійною та приємною, позбавлена будь якого негативу. Мені завжди було приємно говорити з викладачкою, щось

запитати або щось розповісти. А саме головне – ніколи не хотілося її підвести. Наукові консультації, які вона мені надавала завжди чекала з нетерпінням.

Дуже цікаво було відвідувати лекції Наталії Миколаївни. Мені надзвичайно імпонував її науковий стиль та манера викладання. Її лекції завжди були цікаві, змістовні та науково виважені. Після кожного заняття я розуміла, що теж прагну ще більше поглиблювати свої знання. Вони мене мотивували на подальшу наукову роботу.

Кожна зустріч із Наталією Миколаївною була цікавою, пізнавальною, корисною і дуже комфортною. Спілкуватися з викладачем було справжнім задоволенням, позбавлене будь-якої напруги та хвилювань. Після кожної лекції та консультації залишалися шалені позитивні емоції, і я з нетерпінням чекала наступного заняття та зустрічі.

Хочу подякувати своїй викладачці Наталії Миколаївні за те, що навчила, дала знання і цеглинки з яких сформувалася особистість і подальша наукова діяльність. Дякую за мудрі поради, працю і віру, яку викладач вклала у розвиток моїх здібностей. Ще хочу висловити слова вдячності Наталії Миколаївні за те, що завжди вірила в мене, підтримувала та завжди допомагала. Вона ніколи не втомлювалася повторювати мені те, що немає нічого такого, з чим би людина не впоралася. І завжди казала таку фразу «15 відсотків лише дається таланту, а інше людина досягає наполегливою та цілеспрямованою працею». Ці слова я ніколи не забувала. Не часто такі слова можна було почути від викладачів, але я щаслива, що неодноразово чула їх від неї.

Наталія Миколаївна дуже доброзичлива людина, яка ніколи не відмовить і зрозуміє з півслова. Спогади про неї лише позитивні і я рада, що на моєму шляху мені трапилась саме така людина.

Хочу побажати щоб Ваша праця завжди була належно оцінена, а старання завжди приносили свої позитивні результати. Побільше Вам в житті

посмішок та радості. Нехай робота приносить лише задоволення! Дякую Вам за все! Ви для мене найкраща!

Євгеній Юраш
доктор філософії, старший викладач
кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін
ОНУ імені І. І. Мечникова

СТУДЕНТСЬКІ СПОГАДИ ПРО ВИКЛАДАЧА

В Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова завжди працювала значна кількість талановитих викладачів, але для мене особливе місце посідає Наталія Миколаївна Діанова. Ми познайомились у той щасливий період часу, коли я був студентом історичного факультету, а Наталія Миколаївна професором кафедри історії України. Вона викладала у нас деякі курси, коли ми здобували освіту бакалавра, а потім і під час навчання в магістратурі. Її неординарний підхід до викладання та глибокі знання перетворювали ці лекції на справжні інтелектуальні подорожі крізь час.

Завдяки Наталії Миколаївні багато студентів в тому числі і я, почали дивитися на історію не лише як на набір дат і подій, а як на складну і захоплюючу науку. Вона навчила критично мислити, аналізувати історичні джерела та робити власні висновки. Будучи її студентами на парах ми завжди були готові до дискусій і сміливо відстоювали свої погляди. Колективне обговорення тієї чи іншої проблеми базувалось на принципах об'єктивності та історизму й ми після певних дебатів приходили до висновків, які зазвичай співпадали з позицією викладача. Через роки я проніс глибоку впевненість, що Наталія Миколаївна – це не просто викладачка, а справжня наставниця і натхненниця для своїх студентів. Її любов до історії і прагнення ділитися знаннями робили її пари незабутніми.

Особливі спогади про професора Н. М. Діанову сягають періоду навчання в аспірантурі. Вона читала нам дуже цікавий курс – «Наукова

діяльність православного духовенства в контексті розвитку історичної науки». Ми отримали нові знання, які базувалися на значній кількості джерел з даної проблематики, частину з яких використали в процесі підготовки своїх дисертаційних досліджень. Зокрема, я з подивом дізнався, що Херсонсько-Таврійський архієпископ Гавриїл (Розанов), який очолював Одеську кафедру в першій половині XIX ст., був не лише церковним і науковим діячем, але й упродовж 10-ти років успішно обіймав посаду віце-президента тюремного комітету в Одесі. Зазначена інформація мала безпосереднє відношення до мого дисертаційного дослідження.

Наталія Миколаївна була й рецензентом моєї дисертаційної роботи. У цей непростий для мене період : від обговорення тексту дисертації на кафедрі до її захисту, я завжди відчував її доброзичливість і підтримку.

Згодом, після успішного захисту дисертації й отримання наукового ступеня доктора філософії, я почав працювати викладачем на рідній кафедрі, а Наталія Миколаївна прийняла запрошення стати професором кафедри історії України Південноукраїнського національного університету імені К. Д. Ушинського. Але й тепер ми зберегли теплі й дружні стосунки, але уже в якості колег. Зовсім нещодавно я успішно пройшов стажування в цьому Університеті під керівництвом Н. М. Діанової.

Тож наша співпраця активно продовжується і, сподіваюся, буде тривати ще довгі роки. Успіхів Вам, міцного здоров'я та нових досягнень, шановна Наталіє Миколаївно!